

Hizmet Sağlayıcılar İçin

Çocuk Yaşta Evliliklerin Önlenmesi

Temel Eğitim Programı
- Katılımcı El Kitabı -

Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu - UNICEF
Turan Güneş Bulvarı No:106 Kat:7
06550 Çankaya / ANKARA
Tel: +90 312 454 10 00
www.unicef.org.tr

© UNICEF Türkiye Temsilciliği 2017

Her hakkı saklıdır.

Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir. Kitabın içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.
Bu yayında yer alan ifadeler UNICEF'in resmi görüşlerini temsil etmez.
Para ile satılmaz.

ISBN: 978-92-806-4926-0

Sunuş

> Hizmet Sağlayıcılar İçin Çocuk Yaşıta Evliliklerin Önlenmesi Temel Eğitim Programı

Amaç ve Kapsam

'Hizmet Sağlayıcılar İçin Çocuk Yaşıta Evliliklerin Önlenmesi Temel Eğitim Programı' Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) ile Gaziantep Büyükşehir Belediyesi arasında imzalanan ve 2016–2017 yıllarını kapsayan Çocuk Yaşıta Evliliklerin Önlenmesi ve Destek Hizmetleri İçin Yerel Kapasitenin Güçlendirilmesi çalışma planı kapsamında, UNICEF Türkiye Ofisi tarafından hazırlanmıştır.

Temel eğitim programının amacı, çocuk yaşıta evlilikler ile ilgili temel kavramların ve ilkelerin kavranması ve çocuk yaşıta evliliklerin önlenmesi ya da çocuk yaşıta evlendirilmiş / evlendirilme riski taşıyan çocuklara yönelik hizmet sunumunda ihtiyaç duyulabilecek bilgi ve becerilerin güçlendirilmesidir.

Eğitim programı başlıca üç temel bileşenden oluşmaktadır:

- 1: Çocuk Koruma
- 2: Toplumsal Cinsiyet ve Kadına Yönelik Şiddet
- 3: Çocuk Yaşıta Evlilikler

Her bir bileşen, katılımcıların konu ile ilgili farkındalık ve bilgilerini artırmak üzere temel kavramlar ve ilkelerin yanı sıra, hizmet sunumlarını güçlendirmek amacıyla pratik bilgiler ve uygulamaya yönelik öneriler içermektedir.

Elinizdeki kitap, **Çocuk Yaşıta Evlilikler ile Toplumsal Cinsiyet ve Kadına Yönelik Şiddet** konularını içerecek biçimde, eğitim programında temel kaynak kitap olarak kullanılmak üzere hazırlanmıştır.

Eğitim programında bu kitabın yanı sıra aşağıdaki ek kaynaklar kullanılacaktır:

- UNICEF Türkiye Ofisi (2014) Acil Durumlarda Çocuk Koruma Eğitimi Katılımcı Kitabı (Hazırlayan: Kamil Kurtul)
- Çocuk Koruma Çalışma Grubu (2012) İnsani yardım çalışmalarında çocuk korumaya yönelik asgari standartlar (Çeviren: Caner Çetiner, Editör: Kamil Kurtul)
- Uluslararası Kurtarma Komitesi (International Rescue Committee) ve UNICEF (2015) Cinsel İstismar Mağduru Çocuklara Bakım Kılavuzu (Çeviren: Mehtap Aral, Editör: Kamil Kurtul)

İçindekiler

Sunuş > 3

Hizmet Sağlayıcılar İçin Çocuk Yaşıta Evliliklerin Önlenmesi Temel Eğitim Programı
Amaç ve Kapsam > 5

I. Çocuk Yaşıta Evlilikler: Tanım ve Olgular > 7

Çocuk Yaşıta Evliliklerin Tanımlanması > 9
Dünyada Çocuk Yaşıta Evlilikler: Genel Görünüm > 10
Türkiye'de Çocuk Yaşıta Evlilikler: Seçilmiş Veriler > 11

II. İlgili Uluslararası ve Ulusal Çerçeve > 17

Uluslararası Sözleşme ve Kararlarda Çocuk Evlilikleri > 19
Türkiye'de Çocuk Yaşıta Evlilikler ile İlgili Yasal Çerçeve > 23
Çocuk Evlilikleri Alanındaki Ulusal Müdahaleler > 27

III. Çocuk Evliliklerinin Ardında Yatan Sebepler > 31

Yoksulluk/Maddi Sıkıntılar > 33
Kadına Yönelik Şiddet > 33
Eğitim Düzeyi > 34
Çatışmalar ve İnsani Krizler > 34
Sosyal Normlar > 35

IV. Çocuk Yaşıta Evliliklerin Etkileri > 39

Şiddet, Kısıtlamalar ve Kontrol Kaybı > 41
Sağlık Sorunları > 43
Eğitim ve İstihdam Fırsatlarına Erişimde Kısıtlamalar > 44

V. Toplumsal Cinsiyet, Şiddet ve Çocuk Yaşıta Evlilikler > 45

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği > 47
Toplumsal Cinsiyet ve Şiddet > 53
Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Şiddet > 60



VI. Çocuk Evliliklerine Yönelik Önleme ve Müdahale Stratejileri > 73

Kanunlar ve Politikalar > 75

Kız Çocuklarının Güçlenmesi > 78

Sosyal Norm Değişimine Yönelik Müdahaleler > 80

Evlendirilmiş Çocuklara Yönelik Özelleştirilmiş Koruma ve Destek Hizmetleri > 84

VII. Çocuk Yaşıta Evliliklerin Tespiti, Bildirimi ve Vaka Yönetimi > 85

Evlendirilmiş veya Risk Altındaki Çocuğun Tespiti > 87

Evlendirilmiş veya Risk Altındaki Çocuğun Bildirimi > 89

Vaka Yönetimi ve Sevk > 91

Ekler > 93

Ek 1. Çocuk Yaşıta Evlilikler Hakkında Sık Sorular Sorular > 95

Ek 2. Evlendirilmiş veya Evlendirilme Riski Altındaki Çocuğun Bildirimi > 101

Ek 3. Evlendirilmiş veya Evlendirilme Riski Altındaki Çocuklarda Vaka Yönetimi İçin Kontrol Listesi > 103

Ek 4. Çocuk Yaşıta Evliliklerin Önlenmesi İçin Eğitim Kurumlarında Yapılabilcekler > 107

Ek 5. Evlendirilmiş veya Evlendirilme Riski Altındaki Çocukların İhtiyaçlarına Göre Sevk Edilebilecekleri Kurumlar > 109

Kaynaklar > 111

Referans Verilen Belgeler > 111

Ek Kaynaklar > 119

1

Çocuk Yaşıta Evlilikler: Tanım ve Olgular



> Çocuk Yaşıta Evliliklerin Tanımlanması

Çocuk gelin, erken evlilik, zorla evlendirme gibi kavramların çoğu zaman çocuk evliliklerini ifade etmek için birbirinin yerine kullanıldığı görülmektedir. Bu nedenle öncelikle ‘çocuk evlilikleri’ ya da ‘çocuk yaşta evlilik’ ifadesi ve benzer ifadeler arasındaki farkı ortaya koymak gerekmektedir.

“Erken yaşta evlilik”, reşit olma yaşına evlilikten önce veya sonra erişilen ülkelerde, 18 yaşından küçük bir kişinin yaptığı evlilik anlamına gelir. Erken yaşta evlilik aynı zamanda, eşlerin 18 yaşında veya daha büyük oldukları ancak fiziksel, duygusal, cinsel ve psiko-sosyal gelişim düzeyleri açısından ya da hayatındaki fırsatlarla ilişkin bilgi eksiksliği gibi farklı nedenlerle evliliğe hazır olmamaları durumunu ifade eder. (OHCHR, 2014).

“Zorla evlilikler”, “taraflardan en az birinin tam ve özgür rızası olmadan yapılan evliliklerdir” (“Zorla Evlilikler ve Çocuk Evliliklerine İlişkin” Avrupa Konseyi Parlamentler Meclisi Kararı, 2005). 18 yaşından küçük bir çocuk evlilik

konusunda kendi kararını verme yetisine sahip olmadığı için çocuk evlilikleri zorla evlilik olarak değerlendirilmektedir. Fakat zorla evlilik aynı zamanda, insan kaçakçılığı, beşik kertmesi, berdel gibi geleneksel uygulamalar, ‘kız kaçırma’, vatandaşlık almak için evlendirme, zorla çalışma gibi biçimlerde olabilir. Ayrıca zihinsel engel sahibi olma gibi durumlarda karar verme yetisine sahip olmayan büyükler ile yapılan evlilikleri de kapsar.

“Çocuk evlilikleri” ya da “Çocuk yaşta evlilikler” kavramı ise taraflardan birinin veya her ikisinin de çocuk olduğu, resmi veya resmi olmayan her türlü evlilik anlamında kullanılır.

Bu tanımda ‘çocuk’; 18 yaşından küçük tüm bireyleri, ‘Evlilik’; resmi kayıt ile ve resmi kayıt olmadan ve medeni, dini veya geleneksel kanunlar altında gerçekleşebilen evlilikleri ifade etmektedir.

**ÇOCUK HAKLARINA DAİR SÖZLEŞME,
MADDE 1**

**'ÇOCUĞA UYGULANABİLECEK OLAN
KANUNA GÖRE DAHA ERKEN YAŞTA
REŞİT OLMA DURUMU HARİC,
ON SEKİZ YAŞINA KADAR HER İNSAN
ÇOCUK SAYILIR'.**

**5395 SAYILI ÇOCUK KORUMA KANUNU,
MADDE 3/1A**

**'DAHA ERKEN YAŞTA ERGİN OLSA
BİLE, ON SEKİZ YAŞINI DOLDURMAMÍŞ
KİSİ ÇOCUKTUR'.**

Özetle çocuk yaşıta evlilik, taraflardan birinin veya her ikisinin de 18 yaşından küçük olduğu tüm evlilik biçimlerini ifade eder.

> Dünyada Çocuk Yaşıta Evlilikler: Genel Görünüm

**DÜNYADA HER YIL HER
4 KIZ ÇOCUĞUNDAN
1'i EVLENDIRİLİYOR.**

**GELİŞMEKTE OLAN ÜLKELERDE HER
3 KIZDAN 1'i 18; HER 9 KIZDAN 1'i 15
YAŞINDAN ÖNCE EVLENDIRİLİYOR.**

Dünyada her yıl yaklaşık 15 milyon kız çocuğunun 18 yaşından önce evlendiği tahmin edilmektedir. Diğer bir deyişle, dünyadaki her 4 kızdan 1'i 18 yaşından önce evlenmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde her 3 kızdan 1'i 18 yaşından önce evlenirken, her 9 kızdan 1'i 15 yaşından önce evlenmektedir. 1995 ve 2010 yılları arasında erken yaşıta ve zorla evlilik oranları 15 yaşın altındaki kız çocukları için %8'e, 18 yaşın altındakiler için ise %26'ya düşmüştür. Ancak, kaydedilen ilerleme bölgeler ve ülkeler arasında dengesiz bir şekilde dağılmıştır (UNICEF, 2014).

Çocuk evlilik oranlarının en yüksek olduğu ülkeler Sahra Altı Afrika bölgesinde yoğunlaşırken (çoğunlukla Nijer %75, Orta Afrika Cumhuriyeti %68 ve Çad %68), 15 yaşından önce evlenen kız çocukları, başta Hindistan ve Bangladeş olmak üzere en fazla Güney Asya'da bulunmaktadır. UNICEF, çocuk

evliliklerinde düşüş yaşanmadığı takdirde, 2050 yılına kadar 1,2 milyar kızın, çocuk yaşta evlenmiş olacağını öngörmektedir (UNICEF, 2014).

> Türkiye'de Çocuk Yaşa Evlilikler: Seçilmiş Veriler

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ve Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (HÜNEE) tarafından yayımlanan raporların yanı sıra Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları (TNSA) ve Aile Yapısı Araştırmalarında Türkiye'deki çocuk evliliklerine ilişkin veriler sunulmaktadır.

- Türkiye'de 25-49 yaş grubundaki kadınların % 22'si 18 yaşından önce evlenmişlerdir. (Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, 2013, s.107). Yani her 5 kadından biri çocuk yaşta evlendirilmiştir.
- 2016 yılında, 15 yaş üstü Türkiye vatandaşları arasında kadınların % 28.2'sinin, erkeklerin ise % 5.6'sının ilk evlilik yaşı 18'den küçüktür (Aile Yapısı Araştırması, TÜİK Basın Bülteni No:21869, 2017).
- 2016 yılında 27.600'den fazla kız çocuğu 16 ve 17 yaşlarında evlendirilmiştir (TÜİK Evlenme İstatistikleri, 2017).
- Tüm evli kadınlar içinde % 4.1'i 14 yaşında veya daha küçükken evlendirilmiştir. (Aile Yapısı Araştırması, 2011)
- Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaşayan her 3 kadından 1'i çocuk yaşta evlendirildiğini söylemiştir. (% 32.8. Aile içi şiddet araştırması, 2014 , s.77)
- Sadece 1 yıl içerisinde (2013) 20 bin 700 kız çocuğu, çocuk sahibi olmuştur. Doğumların 326'sında anne 15 yaşından daha küçüktür. (TÜİK doğum istatistikleri)

Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (2013, s.107), **25-49 yaş grubunda bulunan kadınların %22'sinin 18 yaşına kadar, %4'ünün ise 15inci yaş gününden önce evlendiğini** ortaya koymuştur. Türkiye'de ilk evlenme yaşında son yirmi yıldır düzenli bir artış görülmektedir. Araştırma sonuçları da, son 20 yıllık dönemde ilk evlenme yaşının 2 yıl arttığını destekler niteliktedir.

Türkiye Aile Yapısı Araştırması (2011) ise ilk evlenme yaşına ilişkin aşağıdaki sonuçları ortaya koymuştur.

	2006			2011		
	Kızlar	Erkekler	Toplam	Kızlar	Erkekler	Toplam
14 ve altı	31,2	6,5	%19,5	4,1	0,6	%2,5
15-17				23,9	5,2	%15,1
Toplam						%18

Kaynak: Türkiye Aile Yapısı Araştırması: Tespitler ve Öneriler, 2014 (Sayfa 121, Tablo 54).

ÖNEMLİ NOT: Evlilik yaşına ilişkin istatistiklerin çoğu resmi evlilikleri kapsamakta, bu sebeple 16 ve 17 yaşlarında yapılan evlilikler hakkında bilgi vermektedir. Resmi olarak evlilik yapılmasının mümkün olmadığı 15 yaş ve altına dair ise daha az bilgi mevcuttur.

> 16-17 Yaş Grubunda Evlilik

TÜİK'in evliliğe ilişkin istatistikleri¹ yalnızca 16-17 yaş grubunda yapılan çocuk evliliklerini kapsamaktadır. En son elde edilen sonuçlar (2014), 16-17 yaş grubundaki evli çocukların, toplam evli nüfus içindeki oranının kızlar için %5,8 ve erkekler için %0,3 olduğunu göstermektedir. (İstatistiklerle Çocuk, 2014, s.24)

Bu oran; Kuzeydoğu Anadolu'da (kız çocuklar için %10,5 ve erkek çocuklar için %0,4), Orta Anadolu'da (kız çocuklar için %10,4 ve erkek çocuklar için %0,3) ve Güneydoğu Anadolu'da (kız çocuklar için %9,2 ve erkek çocuklar için %0,5) daha yüksektir. 16-17 yaş grubunda evlenen kız ve erkek çocukların oranının en düşük olduğu bölge Doğu Marmara'dır (kız çocuklar için %3,3 ve erkek çocuklar için %0,2).

¹ Bu bölümde atıfta bulunulan tüm TÜİK istatistikleri, Türkiye İstatistik Kurumu – İstatistiklerle Çocuk, 2014 raporundan alınmıştır. ISBN 978-975-19-6341-3

Yukarıda verilen rakamlar, 16-17 yaş grubunda evlenen kız çocukların sayısının 2002-2007 yılları arasında 37.263'ten 50.723'e yükseldiğini, 2014 yılında ise 34.629'a gerilediğini göstermektedir. 16-17 yaş grubundaki evli kız çocukların toplam nüfus içindeki oranı, 2002-2011 yıllarında %7,2 ve %8,1 arasında gidip gelmiş ve daha sonra 2012, 2013 ve 2014 yıllarında sırasıyla %6,7'ye, %6,2'ye ve %5,8'ye gerilemiştir. Veriler, vakaların yarısından fazlasında erkeğin kızdan büyük olduğunu göstermektedir.

İstatistiklerle Çocuk Raporunda (2014, sayfa 3) “2007 yılında resmi olarak evli olan “16-17” yaş grubundaki evli çocuk nüfus oranı %0,99 iken 2014 yılında %0,69'a düşmüştür. Evli çocuk nüfus cinsiyete göre incelendiğinde, cinsiyetler arasında farklılık olmakla birlikte, her iki cinsiyette de zaman içerisinde azalma görülmektedir. 2007 yılında evli çocuk nüfus oranı erkekler için %0,07, kızlar için %1,95 iken 2014 yılında evli çocuk nüfus oranı sırasıyla %0,05 ve %1,34'e düşmüştür,” ifadesine yer verilmiştir.

> Çocuk Yaşıta Anne Olma

TÜİK doğum istatistikleri, 2013 yılında 15 yaşın altındaki 326 kız çocuğunun doğum yaptığını göstermektedir. Çocuk annelerin oranı 2001-2010 arasında %4'ten %2,4'e, 2013'te ise %1,6'ya gerilemiştir.

Doğum yapan toplam kız çocuğu sayısı	Yaş grubuna göre 18 yaşın altında gerçekleşen doğumlardır, 2013		Çocuk annelerin doğum yapan toplam kadın sayısıındaki oranı
	-15	15 - 17	
20.700	326	20.374	1.6

Kaynak: TÜİK, Doğum İstatistikleri, 2013

> Kadına Yönelik Şiddet Araştırmasında Çocuk Evlilikleri

Türkiye'de kadına yönelik şiddete (KYŞ) ilişkin son veriler (HÜNEE, 2014), çocuk evlilikleri konusunda daha detaylı analizlere yer vermektedir. 15.072 haneden 17.873 kadın ile yürütülen çalışmada, 18 yaşından önce gerçekleşen evlilikler 'erken evlilik' olarak nitelendirilmiş ve 'önemli bir sorun' olarak değerlendirilmiştir. Yakın zamana kadar, evlilik yaşına ilişkin mevcut istatistiklerin çocuğu yalnızca resmi nikâhları kapsayıp dini törenle gerçekleşen birelilikleri hesaba katmıyordu. Fakat HÜNEE tarafından yayımlanan son raporda katılımcılar erkek ve kadın arasındaki tüm birelilik türlerine dair bilgi vermiştir.

HÜNEE tarafından yapılan araştırmanın sonuçlarına göre, **15-18 yaş grubundaki evli kadınların oranı (çalışmaya katılan) %3,6'dır** (Sayfa 75). Ancak, katılımcılara ilk evlenme yaşı sorulduğunda, **kadınların %26'sının 18 yaşından önce evlendiği ortaya çıkmıştır**. 18 yaşından önce yapılan evliliklere en fazla Kuzey Doğu Anadolu (34,2), Ortadoğu Anadolu (32,9), Güneydoğu Anadolu (32,8), Orta Anadolu (31,3) ve Batı Karadeniz bölgelerinde (32,3) rastlanmaktadır. En düşük oran ise %19,5 ile Doğu Marmara'ya aittir. Şehirde yaşayan katılımcılar arasında 18 yaşından önce evlilik yapanların oranı %24,6 iken, bu oran kırsal kesimde yaşayanlar arasında %32,1'dir.

Evliliklerin %46,8'i kız çocukların rızası alınarak ailenin verdiği karar üzerine yapılmış olup %19,9'u ise kız çocukların rızası olmadan gerçekleşmiştir. Bu araştırmada 18 yaşından önce ve sonra yapılan evlilikler arasında resmi ve dini nikâh sayısı bakımından anlamlı bir fark bulunmamıştır. (HÜNEE, 2014, s.78)

> Suriyeli Mülteciler ve Çocuk Yaşıta Evlilikler

UNICEF Dünya Çocukları Raporu (2011, s.121), ülkelerindeki savaştan önce Suriyeli kadınların % 13'ünün çocuk yaşıta evlendirildiğini (20-25 yaş grubundaki kadınlar içindeki oran), çalışma ve zorunlu göç koşullarında bu rakamın 2.5 katı arttığını ortaya koymustur. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı'nın verilerine göre ise (AFAD, 2014), Türkiye'de kamp içinde ve dışında yaşayan 15-18 yaş grubundaki Suriyeli kadınların %15'i evlidir.

Göründüğü gibi Türkiye'de çocuk yaşıta yapılan evlilikler konusunda farklı ve yetersiz veri bulunmaktadır. Yukarıda söz edilen Kadına Yönelik Şiddet (HÜNEE, 2014) araştırmasının yazarları da bu bakımdan 2008 ve 2014 yıllarına ait verilerin etrafında analiz edilmesini önermişlerdir. Bu analizlerde "erken evliliklerin kuruluşu, eşler arasındaki yaş ve eğitim farkı, erken evlilik kararını kimin aldığı, erken evliliklerde nikâh biçimini, nikâhi kıyan kişi detayındaki bilgiler ile farklı şiddet biçimleri ve şiddetle mücadele yöntemleri arasındaki ilişkileri betimleyici analizlerin dışında ileri istatistik teknikleri kullanarak analiz eden çalışmaların yapılması önerilmektedir" (HÜNEE, Özett Rapor, 2014, sayfa 39)².

² Çocuk evliliklerinin ölçülmesi ile ilgili problemin Türkiye'ye özgü olmadığı görülmektedir. UNFPA 2012 Raporu, çocuk evliliklerinin görülmeye sıklığı ve yaygınlığının değişik şekillerde analiz edildiğini ve raporlandığını, muhtelîf göstergelerin farklı bilgiler sunduğunu ortaya koymuştur. Nguyen ve Wodon (2012) tarafından da belirtildiği üzere, çocuk evliliklerinin ölçülmesi konusunda eksiklikler mevcuttur. Dünya Bankası ekonomistleri, yoksulluk ölçüm kavramlarından ve tekniklerinden yararlanarak çocuk evliliklerinin ölçülmesine yönelik detaylı bir istatistiksel metodoloji sunmuşlardır (Nguyen & Wodon, 2012).

2

İlgili Uluslararası ve Ulusal Çerçeve

> Uluslararası Sözleşme ve Kararlarda Çocuk Evlilikleri

Çocuk yaşıta evlilikler günümüzde hem ulusal hem de uluslararası topluluk tarafından, bir **insan hakları ihlali**, **çocuk hakları ihlali** (hem kız hem de erkek çocukları açısından), **toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin (TCDŞ)** ve **kadına yönelik şiddetin (KYŞ)** bir türü ve kalkınma hedeflerinin önündeki bir **engel** olarak kabul edilmektedir.

ÇOCUK EVLİLİKLERİ:

- **KADINA ŞİDDETİN BİR TÜRÜ (İSTANBUL SÖZLEŞMESİ)**
- **TOPLUMSAL CİNSİYETE DAYALI ŞİDDET (TCDŞ) TÜRÜ**
- **İNSAN HAKLARI İHLALİ**
- **ÇOCUK HAKLARI İHLALİ (HEM KIZ HEM ERKEK ÇOCUKLARI İÇİN)**
- **SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA HEDEFLERİNİN ÖNÜNDE ENGEL**

Bir çok uluslararası sözleşme, bireylerin tam ve özgür rızaları ile evlenme hakkına sahip olduğunu belirtir ve bu hakkı güvence altına alır.

Çocuk evliliklerinin insan hakları bağlamında bir hak ihlali olarak değerlendirildiği uluslararası sözleşmelerden bazıları şunlardır:

İLGİLİ ULUSLARARASI SÖZLEŞMELER:

- **ÇOCUK HAKLARINA DAİR SÖZLEŞME (ÇHS) (1989)**
- **KADINLARA KARŞI HER TÜRLÜ AYRIMCILIĞIN BERTARAF EDİLMESİNE DAİR ULUSLARARASI SÖZLEŞME (1979) MADDE 16**
- **İNSAN HAKLARI EVRENSEL BİLDİRİSİ (1948) MADDE 16**
- **EVLİLİÇE RIZA GÖSTERİLMESİ, ASGARİ EVLENME YAŞI VE EVLİLİĞİN TESLİLINE DAİR SÖZLEŞME (1964) MADDE 1, 2 VE 3**
- **EKONOMİK, SOSYAL VE KÜLTÜREL HAKLAR ULUSLARARASI SÖZLEŞMESİ (1976) MADDE 10**
- **MEDENİ VE SİYASİ HAKLARA İLİŞKİN ULUSLARARASI SÖZLEŞME (1976) MADDE 23**
- **KADINA YÖNELİK ŞİDDET VE AİLE İÇİ ŞİDDETİN ÖNLƏNMESİ VE BUNLARLA MÜCADELEYE İLİŞKİN AVRUPA KONSEYİ SÖZLEŞMESİ (İSTANBUL SÖZLEŞMESİ) (2014) MADDE 32 VE 37**

Türkiye, 1985'ten bu yana Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Bertaraf Edilmesi Uluslararası Sözleşmesi'nin (CEDAW) ve 1995'ten bu yana Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin (ÇHS) taraflarından biridir³.

'Kadınların anayasası' olarak anılan **Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Bertaraf Edilmesi Sözleşmesi (CEDAW, 1979)** aşağıdaki maddeleri ile evlenme ile ilgili hakları tanımlamış ve devletlere bu konuda sorumluluk vermiştir.

CEDAW Madde 16

1. Taraf Devletler, kadınlara karşı evlilik ve aile ilişkileri konusunda ayrimi önlemek için gerekli bütün önlemleri alacaklar ve özellikle kadın erkek eşitliği ilkesine dayanarak kadınlara aşağıdaki hakları sağlayacaklardır:
 - a. Evlenmede erkeklerle eşit hak,
 - b. Özgür olarak eş seçme ve serbest ve tam rıza ile evlenme hakkı,
 - c. Evlilik süresince ve evliliğin son bulmasında aynı hak ve sorumluluklar,
 - d. Medeni durumlarına bakılmaksızın, çocuklarla ilgili konularda ana ve babanın eşit hak ve sorumlulukları tanınacak, ancak her durumda çocukların menfaatleri en önde planda gözetilecektir.
 - e. Çocuk sayısına ve çocukların ne zaman dünyaya geleceklerine serbestçe ve sorumlulukla karar vermede ve bu hakları kullanabilmeleri için bilgi, eğitim ve diğer vasıtalarдан yararlanmada eşit haklar,
 - f. Her durumda çocukların çıkarı en üst düzeyde tutularak ulusal yasalarda mevcut veli, vasi, kayyum olma ve evlat edinme veya benzeri müesseselerde eşit hak ve sorumluluklar,
 - g. Aile adı, meslek ve iş seçimi dahil karı ve koca için eşit kişisel haklar,
 - h. Ücret karşılığı olmaksızın veya bir bedel mukabilinde malın mülkiyeti, iktisabı, işletmesi, idaresi, yararlanması ve elden çıkarılmasında eşlere de eşit haklar,

³ CEDAW Ek İhtiyarı Protokolü 2002 yılında onaylanmıştır; ÇHS Çocuk Fahşeliği, Pornografisi ve Satışı İle İlgili Ek İhtiyarı Protokol ve Çocukların Silahlı Çatışmalara Dâhil Olmaları Konusundaki Ek İhtiyarı Protokol ise sırasıyla 2002 ve 2004 yıllarında kabul edilmiştir.

2. Çocuğun erken yaşıta nişanlanması veya evlenmesinin hiçbir kanuni etkisi olmayacak ve evlenme asgari yaşıının belirlenmesi ve evlenmelerin resmi sicile kaydının mecburi olması için yasama dahil gerekli tüm önlemler alınacaktır.

Girls Not Brides (2015a) girişimine göre, “**son yıllarda çocuk evlilikleri, erken yaşıta evlilikler ve zorla evliliklere temel bir insan hakları ve kalkınma sorunu olarak her zamandakinden daha fazla dikkat çekilmektedir**”. Bu konuya ilişkin en önemli gelişmeler arasında, çocuk evlilikleri, erken yaşıta evlilikler ve zorla evlendirilmelerin insan hakkı ihlali olarak kabul edildiği 2013 yılında yayımlanan **İnsan Hakları Konseyi kararı** (A/HRC/24/L.34) ve **BM Genel Kurulu**’nın 2014 yılında yayınladığı tarihi (A/C.3/69/L.23) karar bulunmaktadır. Söz konusu karar ile birlikte, BM Üye Ülkeleri çocuk evliliği sorununa çözüm getirmeyi amaçlayan kapsamlı öneriler üzerinde ilk kez mutabık kalmıştır. Son olarak 2 Temmuz 2015 tarihinde, yine İnsan Hakları Konseyi tarafından çocuk evliliklerle mücadele çaprazı yapan bir karar alınmıştır⁴.

Bunların yanı sıra, **CEDAW** ve **Çocuk Hakları Komiteleri** bir araya gelerek 2014 yılında ortak bir **Tavsiye Kararı** yayımlamış, bu karar kapsamında **kız ve erkek çocukları için yasal asgari evlenme yaşıının ailenin rızası olsun veya olmasın 18 olarak kabul edilmesini** önermişlerdir. Tavsiye Kararı aynı zamanda çocuk evliliklerinin sona erdirilmesi konusunda devletlere düşen sorumluluklara da açıklık getirmiştir.

Çocuk evliliklerinin 2015 sonrası kalkınma çerçevesinde ele alınması gereken kilit hususlardan biri olarak kabul edilmesiyle, 2015 Sonrası Kalkınma Gündemi Konusunda Seçkin Kişiler Üst Düzey Paneli ve **Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri** Açık Çalışma Grubu, çocuk evliliklerine son vermek için birtakım hedefler belirlemiştir.

⁴ Haberin kaynağı: <http://www.reuters.com/article/2015/07/02/us-womensrights-un-resolution-idUSKCN0PC25O20150702>

Son olarak, zorla evlilikleri toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin bir türü olarak kabul eden Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi) 1 Ağustos 2014'te yürürlüğe girmiş ve şu ana dek Türkiye dahil 15 ülke sözleşmeyi onaylamıştır.

İLGİLİ ULUŞLARARASI KARARLAR:

- **CEDAW KOMITESİ GENEL TAVSİYE KARARI NO:21, 1994**
EŞİNİ ÖZGÜRCE SEÇMEDE EŞİT HAKLAR. TAM VE ÖZGÜR İRADE
- **CRC 4 NOLU GENEL YORUM, 2003**
ÇOCUK GELİŞİMİ, ERGEN SAĞLIĞI VE KÖTÜ MUAMELEYE AÇIK OLMA
- **BM İNSAN HAKLARI KONSEYİ KARARI (A/HRC/24/L.34) 2013**
ÇOCUK EVLİLİKLERİ İNSAN HAKKI İHLALİDİR:
 - ◊ ŞİDDETEN ARINDIRILMIŞ BİR YAŞAM SÜRME HAKKI
 - ◊ EĞİTİME ERİŞİM HAKKI
 - ◊ EN YÜKSEK STANDARTTA YAŞAMA HAKKI
 - ◊ CİNSEL HAKLAR VE ÜREME HAKLARI
- **CRC & CEDAW ORTAK TAVSİYE KARARI, 2014**
KIZ VE ERKEK ÇOCUKLARI İÇİN YASAL ASGARI EVLENME YAŞININ AİLENİN RİZASI OLSUN VEYA OLMASIN 18 OLARAK KABUL EDİLMESİ
- **BM GENEL KURUL KARARI (A/C.3/69/L.23), 2014**
KALKINMA HEDEFLERİ ÖNÜNDE ENGELDİR VE DEVLETLER ÇOCUK

> Türkiye'de Çocuk Yaşıta Evlilikler ile İlgili Yasal Çerçeve

- Türkiye'de kadın ve erkek için yasal evlilik yaşı **18**'dır. Çocuk yaşıta evlilik suçtur.
- **17** yaşını doldurmuş olanların evlenebilmesi için yasal temsilcilerinin rızası gereklidir.
- **16** yaşını doldurmuş olanlar olağanüstü durumlarda ve önemli hallerde hakim kararı ile evlenebilirler.
- **16** yaşını doldurmamış olanlar hiçbir surette evlenemezler.
- Türkiye'nin kanunları, uyruğuna bakılmaksızın Türkiye'de yaşayan herkes için geçerlidir.

Türkiye'de evlilik usul ve esaslarını Türk Medeni Kanunu (TMK) ve Evlendirme Yönetmeliği belirler. Türk Medeni Kanunu (TMK) ve Evlendirme Yönetmeliği'ne göre 18 yaşını doldurmuş olan kadın ve erkek evlenebilirler. Kişi üzerinden biri veya her ikisi de 17 yaşını doldurdu ise velilerinden ya da yasal vasilerinin izni gereklidir (TMK Md. 124/1 & 126. Evlendirme Yönetmeliği 14/1a). Kişi üzerinden birisi veya her ikisi de 16 yaşını doldurduysa, mahkeme kararı ile evlenebilirler. Bunun için 'olağanüstü bir durum ve çok önemli sebep' gerekmektedir (TMK Madde 124/2. Evlendirme Yönetmeliği Md 14/1b). 15 yaşını doldurmuş olan çocukların, mahkeme tarafından 'yasal olarak reşit' olarak değerlendirilseler bile evlenemezler.

Türk Medeni Kanunu'na karşı gelenler Türk Ceza Kanunu (TCK)'ya göre aşağıdaki şekilde cezalandırılırlar:

- Evli olmasına rağmen, başkasıyla evlenme işlemi yaptıran kişi, 6 aydan 2 yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır – 230/1
- Kendisi evli olmamakla birlikte, evli olduğunu bildiği bir kimse ile evlilik işlemi yaptıran kişi 6 aydan 2 yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır – 230/2

> Çocuğa Karşı Cinsel Suçlar

Türk Ceza Kanunu'nda cinsel birliktelik için rıza yaşı 15'tir. 15 yaşını tamamlamamış çocuklara karşı gerçekleştirilen her türlü cinsel davranış çocuğun cinsel istismarıdır ve Madde 103'e göre cezalandırılır.

ÇOCUKLARIN CİNSEL İSTİSMARI (TCK, Md. 103)

Çocuğu cinsel yönden istismar eden kişi, **sekiz yıldan on beş yila** kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

Baskı, tehdit ve hile olması durumunda, 15 yaşını bitirmiş ancak 18 yaşını bitirmemiş çocuğu cinsel yönden istismar eden kişi sekiz yıldan on beş yila kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

Mağdurun on iki yaşını tamamlamamış olması hâlinde verilecek ceza, istismar durumunda on yıldan, sarkıntılık durumunda beş yıldan az olamaz.

Cinsel istismarın vücuda organ veya sair bir cisim sokulması suretiyle gerçekleştirilmesi durumunda, on altı yıldan aşağı olmamak üzere hapis cezasına hükmolunur. Mağdurun on iki yaşını tamamlamamış olması hâlinde verilecek ceza on sekiz yıldan az olamaz.

15 yaşını bitirmiş olan çocukla cinsel ilişkinin cezalandırılması şikayeteye tabidir. Ancak, **cebir, tehdit ve hile olması** durumunda veya suçun mağdur ile arasında evlenme yasağı bulunan kişi tarafından işlenmesi halinde şikayet aranmaksızın cezalandırılır.

ÇOCUKLA CİNSEL İLİŞKİ (TCK Md. 104)

Cebir, tehdit ve hile olmaksızın, onbeş yaşını bitirmiş olan çocukla cinsel ilişkide bulunan kişi, şikayet üzerine, **iki yıldan beş yila** kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

Suçun mağdur ile arasında evlenme yasağı bulunan kişi tarafından işlenmesi hâlinde, şikayet aranmaksızın, **on yıldan on beş yila** kadar hapis cezasına hükmolunur.

CİNSEL TACİZ (TCK Md. 105)

Bir kimseyi cinsel amaçlı olarak taciz eden kişi hakkında, mağdurun şikayetü üzerine, üç aydan iki yila kadar hapis cezasına veya adlî para cezasına fiilin çocuğa karşı işlenmesi hâlinde altı aydan üç yila kadar hapis cezasına hükmolunur.

Bilgi notu: HÜNEE 2014 Kadına Yönelik Şiddet araştırmasına göre katılımcıların %92'si, annelerin, babaların ve diğer akrabaların çocukları 15 yaşından önce evlendirmelerinin suç olduğunu ve bu durumun hapis cezası gerektirdiğini bilincindedir.

> 'İmam Nikahı' ve Çocuk Yaşıta Evlilikler

Türk Medeni Kanunu'na göre evlilik ancak resmi nikah sonrasında eşlere aile căzdanının verilmesi ile kanun önünde resmiyet kazanır.

MEDENİ KANUN MADDE 143: AİLE CÜZDANI VE DİNİ TÖREN

- EVLENME TÖRENİ BİTER BİTMEZ EVLENDİRME MEMURU EŞLERE BİR AİLE CÜZDANI VERİR.
- **AİLE CÜZDANI GÖSTERİLMEDEN EVLENMENİN DİNİ TÖRENİ YAPILAMAZ.**
- EVLENMENİN GEÇERLİ OLMASI DİNİ TÖRENİN YAPILMASINA BAĞLI DEĞİLDİR.

İslami usullere göre kıyalan nikah (evlilik akdi) olarak tanımlanan 'İmam nikahı', TMK'da 'evlenmenin dinsel töreni' adıyla anılır. TMK Madde 143'e göre dini nikah, resmi nikahdan önce yapılamaz.

Anayasa Mahkemesi 2015 yılında, Türk Ceza Kanunu'nun 230'uncu maddesindeki aşağıdaki hükümleri iptal etmiş ve böylelikle resmi nikahdan önce dini nikah kıyan ve kıydıranlar hakkında öngörülen hapis cezası kaldırılmıştır.

İPTAL EDİLEN TCK MADDE 230/5 VE 230/6 (10.6.2015)

- Aralarında evlenme olmaksızın, evlenmenin dinsel törenini yaptıranlar hakkında iki aydan altı aya kadar hapis cezası verilir. Ancak, medeni nikah yapıldığında kamu davası ve hükmedilen ceza bütün sonuçlarıyla ortadan kalkar.
- Evlenme akdinin kanuna göre yapılmış olduğunu gösteren belgeyi görmeden bir evlenme için dinsel tören yapan kimse hakkında iki aydan altı aya kadar hapis cezası verilir.

Bu maddelerin iptaliyle birlikte hapis cezası kaldırılmış olmakla birlikte, yukarıda verilen TMİK Madde 143'e göre **aile cüzdanı gösterilmeden evlenmenin dini töreni yapılamaz ve evlenmenin geçerli olması için resmi nikah yapılmış olması** gereklidir.

> **İlgili Yasal Çerçevenin Türkiye Vatandaşı Olmayanlar İçin Geçerliliği**

5718 Sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun'a göre Türkiye'deki tüm mültecilerin evlilik usullerinde Türkiye hukuku geçerlidir. (Md. 4, 5 ve 13)

Ayrıca Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası antlaşmalar (Çocuk Hakları Sözleşmesi gibi), Geçici Koruma Yönetmeliği (Madde 48) ve Çocuk Koruma Kanunu'na göre de çocuk koruma ile ilgili kanunlar, mülteciler ve geçici koruma altındakiler de dahil olmak üzere tüm çocuklar için geçerlidir.

NOT: 6458 Sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununa göre 'ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımıza geçen yabancılarla **geçici koruma sağlanabilir**' (Md. 91). Buna göre savaş sonrası Türkiye'ye gelen Suriyeliler, Türk hukukunda 'geçici koruma altındaki bireyler' olarak değerlendirilmektedir.

> Çocuk Evlilikleri Alanındaki Ulusal Müdahaleler

Kadınlara ve kız çocuklara yönelik şiddetin önlenmesi, ilgili bakanlıklar tarafından yayımlanan ulusal strateji belgelerinde ve/veya eylem planlarında her geçen gün daha fazla yer almaktadır. Söz konusu belgeler ve bu belgelerde çocuk evliliklerine ayrılan bölümler aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

Bakanlık	Strateji / Eylem Planı	Bir sorun alanı olarak çocuk evlilikleri	ÇE'yi ortadan kaldırmak için belirli hedefler konmuş
Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı (2008 – 2013)	✓	ÇE'nin yarattığı sağlık sorunları hakkında farkındalıkın artırılması
	Kadına yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı (2016 – 2020)	✓	Hedef 2. Faaliyet 2.6. Erken/zorla evlendirmelerin önlenmesine dair ulusal ve yerel faaliyetle
	Ulusal Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2013 – 2017)	✓	2014'te yasal ve idari tedbirleri içeren Hedef 6.8 eklenmiştir (8 belirli faaliyeti de kapsamaktadır)
	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı (2014 – 2018)		Çalışmaların devam ettiği belirtiliyor
Sağlık Bakanlığı	Cinsel Sağlık ve Üreme Sağlığı Strateji Planı (2005 – 2015)	✓	X
Kalkınma Bakanlığı	GAP Eylem Planı (2014 – 2018)	✓	Farkındalık Arttırma
	10'uncu Kalkınma Planı (2014 – 2018)	✓	X
Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı	Kırsal Alanda Kadının Güçlendirilmesi Ulusal Eylem Planı (2012 – 2016)	✓	Kadınlar arasında farkındalıkın artırılması + sağlık sorunları da dahil olmak üzere aile danışmanlığı
Millî Eğitim Bakanlığı	Ulusal Strateji Planları (2010 – 2014) (2015 – 2019)	Hayır	X

Ulusal Çocuk Hakları Strateji Belgesi ve Eylem Planı 2013-2017 (2012'de hazırlanmış ve 2013'te yayımlanmıştır) dokümanında "erken evlilikler ve hamilelikler" sağlık başlığı altında "annenin haklarının ihlal edilmesi" olarak ele alınmakta ve erken hamileliklerin hem anne hem de çocuk için yarattığı sağlık sorunlarına değinilmektedir⁵.

2014 yılı Temmuz ayında bu Belge'ye **erken yaşta evliliklerinin önlenmesine yönelik yasal ve idari tedbirleri** içeren belirli bir hedef de eklenmiştir⁶. Bu amaçla yürütülecek faaliyetler, şu konularda alınacak tedbirleri içermektedir: (1) erken yaşta ve zorla evliliklerin nedenlerine ve etkilerine ilişkin bilimsel araştırmalar yapılması, (2) nüfusa kayıt edilmemiş çocukların sisteme eklenmesi için gerekli tedbirlerin alınması, (3) kız çocukların eğitim sistemi içinde kalması ve eğitime devamını sağlamak için gerekli tedbirlerin alınması, (4) mevsimlik tarım işçisi çocukların eğitim sistemine dahil edilmesi, (5) erken yaşta evlenerek doğum yapan kız çocukların tespiti ve bildirimi, (6) erken yaşta evliliklerle ilgili yargılamaların hızlandırılması, (7) toplumun tüm kesimlerine ulaşılması amacıyla bilinçlendirme çalışmaları yapılması, (8) eğitim programlarına ilişkin içerikler oluşturulurken erken yaşta evliliği normalleştirici ve özendirici unsurların yer almamasına dikkat edilmesi.

Son beş yılda, çeşitli devlet aktörleri çocuk evlilikleri sorunu üzerine eğilen bir dizi araştırma ve toplantı gerçekleştirmiştir. 2009 yılında **TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu bünyesinde kurulan Erken Yaşa Evlilikler Hakkında İnceleme Yapılmasına Dair Alt Komisyon** 2011 yılında bir rapor yayımlayarak çocuk yaşta evliliklerin önlenmesi için bir dizi öneride bulunmuştur.

2012 yılında kurulan **Türkiye İnsan Hakları Kurumu**, sivil toplum örgütlerinden uzmanların ve TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu'nun katılımıyla Kadına Yönelik Şiddet (KYŞ) konulu ilk çalıştáylarını gerçekleştirmiştir ve bu çalıştáylarda erken yaşta ve zorla evliliği de kadına yönelik bir şiddet türü olarak ele almıştır.

⁵ http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/data/54ad4cd6369dc5dac028bda2/ulusal_cocuk_haklari_strateji_belgesi_ve_eylem_planı.pdf

⁶ <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/07/20140708-12-1.pdf>

2013 Mayıs'ında, ASPB tarafından bir çalıştay düzenlenmiştir. Çalıştaya üniversiteler, STK'lar, Millî Eğitim Bakanlığı, TÜİK, Kalkınma Bakanlığı, Ankara Barosu Gelincik Merkezi, UNICEF ve Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu da katılmıştır. Çalıştayı sonucunda, 18 Temmuz 2013'te, bu konudaki işbirliğini artırmak üzere **Erken Yaşa ve Zorla Evliliklere İlişkin bir Komisyon** kurulmuştur. Komisyon, ilk toplantısını 24 Eylül 2013'te yapmıştır. Komisyonda konuya ilgili devlet kurumları, üniversiteler, STK'lar ve Ankara Barosu'ndan temsilciler yer almaktadır. Komisyon literatür taraması yapılması, araştırma ve mevzuat çalışmalarının yürütülmesi, TÜİK verileri kullanılarak nitel araştırmalar ve nicel analizler yapılması, mağdurlara yönelik destek hizmetlerinin belirlenmesi görevleri verilmiştir.

3

Çocuk Evliliklerinin Ardında Yatan Sebepler

Alan araştırmalarına dayalı bulgular, çocuk evliliklerinin ardından çeşitli sosyo-ekonomik, kültürel ve politik sebeplerin yattığına işaret etmektedir; bu sebepler aşağıda özetlenmektedir:

> **Yoksulluk/Maddi Sıkıntılar**

Yoksulluk ve/veya maddi sıkıntı, tüm dünyada çocuk evliliklerinin ardından yatan temel sebeplerden biridir. Kısa süre önce yayımlanan raporların büyük bir bölümü, (BM Kadın Raporu, 2015; UNGA, 2014; UNFPA, 2012) çocuk evliliklerinin kırsal bölgelerde ve en yoksul topluluklarda hâlâ çok yaygın olduğunu ortaya koymaktadır. Bu tip çevrelerdeki aileler, küçük yaştaki gelinler için ödenen başlık parasının düşüklüğü ve kız çocukların geçimini sağlaması gibi nedenlerle çocukların evlendirmeyi çoğu zaman ekonomik bir avantaj olarak görmektedir (OHCRC, 2014). CEDAW'ın Evlilikte ve Aile İlişkilerinde Eşitlige ilişkin Genel Tavsiyesi'nde (Tavsiye no: 21) belirtildiği üzere kadınlar maddi güvence sağlamak amacıyla yabancılarla evlenmeye zorlanabilmekte veya ikna edilebilmekte ve bunun sonucunda kadınları hedef alan insan ticareti vakaları artmaktadır. Öte yandan, OHCHR (2014) Raporu'na göre bazı çevrelerde benzer sosyo-ekonomik statüye sahip zengin aileler, zenginliklerini koruma amacıyla da çocukların evlendirilmektedir.

> **Kadına Yönelik Şiddet**

Aile içi şiddet, genelde çocuk evliliklerinin bir sonucu olarak görülmektedir; çünkü erken yaşta evlenen kızların aile içi şiddete maruz kalma ihtiyimali daha yüksektir. Bununla birlikte, aile içi şiddetin çocuk yaşta evliliğin sebebi de olabilir; şiddet vakalarının yaşadığı hanelerdeki kızlar ev ortamından kaçmak için evliliğe yönelebilmektedir. Aile içi şiddetin yanı sıra hane dışındaki cinsel şiddet vakaları da ailelerin kız çocukların erkenden evlendirmelerine neden olabilmektedir (TBMM Alt-Komisyonyu, 2011; KADEM, 2014).

Kadına yönelik şiddet ile çocuk yaşta evlilikler arasındaki ilişki 5'inci Bölüm'de ayrıntılı olarak işlenecektir.

> Eğitim Düzeyi

Bulgulara göre resmi eğitim düzeyinin düşüklüğü de çocuk evlilikleriyle yakından ilgili bir faktördür. Çocuk evliliği oranlarının yüksek olduğu ülkelerden toplanan veriler, kızların büyük bir bölümünün okula devam etmediği bölgelerde çocuk evlilik oranlarının daha yüksek olduğuna işaret etmektedir. Söz konusu araştırmalara göre, ortaöğretimde devam etmiş kızların erken yaşıta evlenme ihtimali, çok az eğitim görmüş ya da hiç eğitim almamış kızlara göre 6 kat daha düşüktür (UNFPA, 2012). Plan International'ın çocuk evliliklerine ilişkin 2013 küresel raporu, eğitim ortamının kötüüğünün de (çok kalabalık okullar, vasıfsız öğretmenler, okul içi şiddet vb.) çocuk yaşıta evlilik oranlarıyla ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır.

> Çatışmalar ve İnsani Krizler

Çocuk yaşıta evlilik yapma riskinin çatışmalar ve insanı kriz durumlarında arttığı belgelerle kanıtlanmıştır (Schlecht ve ark., 2013). Uluslararası kuruluşlar tarafından kısa süre önce hazırlanan birçok raporda Suriye'deki silahlı çatışmanın hem ülke içinde hem de Suriyelilerin sığındığı diğer ülkelerde çocuk evliliklerinde artışa neden olduğu belirtilmektedir. Türkiye, Ürdün, Lübnan, Irak ve Mısır'daki Suriyeli mülteci çocukların "ailenin hayatı kalmasına yardımcı olmak amacıyla" çalışmaya ya da erkenden evlenmeye zorlandıkları bildirilmektedir. Mülklerine el konan ve yerlerinden edilen aileler tasarruf etmek ve/veya bazı faydalar elde edebilmek amacıyla kızlarını erkenden evlendirmektedir. UNICEF çocuk koruma uzmanlarının da belirttiği üzere, temel geçim kaynaklarına erişimin bulunması, çocukların daha da büyük bir risk altına sokmaktadır (UNICEF, 'A Study on Early Marriage in Jordan', 2014).

Save the Children kuruluşunun 2014 yılı Raporu'na göre Ürdün'deki Suriyeli mülteci kızların erken yaşıta evlenme oranı, yoksulluk ve cinsel şiddete maruz kalma korkusu nedeniyle iki katına çıkmıştır. Rapor, Suriyeli mülteci kızların % 48'inin kendilerinden en az 10 yaş büyük erkeklerle evlenmeye zorlandığını ortaya koymaktadır. UNICEF verilerine göre, Ürdün'deki Suriyeli mülteciler arasındaki tüm evlilikler içinde çocuk evliliği oranı 2012'de %18'den, 2013'te

%25'e ve 2014'ün ilk çeyreğinde %32'ye çıkmıştır (Save the Children, 'Too Young to Wed' adlı rapordan alınmıştır, 2016, s.6). İnsan Hakları İzleme Örgütü, BM Nüfus Fonu, Uluslararası İnsan Hakları Federasyonu ve BM Kadın biriminin raporları da Ürdün ve Lübnan'daki Suriyeli mülteciler arasında bu sorunun ne kadar yaygın olduğunu ortaya koymaktadır.

> Sosyal Normlar

Çeşitli müdahalelere rağmen çocuk evliliklerinin neden bu kadar yaygın olduğu açıklanırken en çok sözü edilen faktörlerden biri de 18 yaşından küçükken yapılan evlilikleri destekleyen ya da teşvik eden toplumsal/kültürel/sosyal normlardır.

SOSYAL NORMLAR

Müdahalelere rağmen çocuk evliliklerinin sürmesinin en önemli sebebi olarak görülür.

- **Genel toplumsal normlar:** Ailelerin, toplumun ve çocukların 'kabul edilmiş kültürel uygulama' olarak görmeleri: 'normal', 'herkesin yaptığı', 'böylesi gelmiş böyle gider' gibi algılar
- **Toplumsal cinsiyet normları***: Kızların 'namusunu' koruma, 'dedikodudan' koruma, 'evde kalma' gibi algılar
- **'Zararlı kültürel uygulamalar'**: Berdel, beşik kertmesi gibi uygulamalar

'Kültür' kavramına yoğunlaşmanın tehlikeleri üzerinde önemle durulmaktadır: Bu toplumsal sorunu belirli bir bölgeye, ulusa, etnik gruba ait olarak görmek, hem ayrımcılığa hem de etkisiz politikalara / uygulamalara neden olmaktadır.

* Toplumsal cinsiyet normları 5'inci Bölümde ayrıntılı olarak işlenecektir.

Ülkelerdeki kamu kurumları ve sivil kurumlarla yapılan istişarelere dayanan, İnsan Hakkı Yüksek Komiserliği Ofisi'nin Raporu'na göre (OHCHR, 2014) çocuk evliliği birçok bağlamda "kabul gören bir kültürel uygulama" olduğundan aileler kızlarını küçük yaşta evlenmeye teşvik etmektedir.

Çocuk evliliğinin yaygın olduğu Nepal, Bangladeş, Malezya ve Hindistan gibi ülkelerden elde edilen ampirik bulgular, bu ülkelerin tümünde de çocuk evliliklerinin geleneksel nedenlerinin benzer olduğuna ve köklerinin toplumsal normlarda bulunduğu işaret etmektedir (ICRW, 2013). UNICEF tarafından Nepal'de yürütülen bir çalışmaya katılanlar, 18 yaşından küçükken yapılan evliliklerin temel nedenleri olarak toplumsal baskıcıyı, kültürü ve "bunun herkes tarafından yapılan normal bir şey" olmasını savunmışlardır. (UNICEF, 2013 yılı çalışması, alıntılayan OHCHR, 2014, sf. 8). Ailelerin, evlenene kadar kızlarının bekâretini korumaktan da sorumlu tutulduğu görülmektedir, dolayısıyla aileler ergenliğe erişir erişmez kızlarını evlendirmeyi tercih etmektedir. Evlilik, kültürel olarak, kızları gayri meşru cinsel ilişkilerden ve cinsel şiddet riskinden koruma yolu olarak görülmektedir (ICRW, 2013).

Çocuk evliliklerinin diğer sebepleri arasında ise şunlar sayılmaktadır: Büyük yaştaki evlenmemiş kızların "iffetsizliği"ne yönelik eleştirilerden kaçınmak, cinsel şiddet vakalarında aile 'namus'unu kurtarmak ya da cinsel yönelimi (mevcut ya da algılanan yönelimi) gizlemek (OHCHR, 2014, sf. 8).

TBMM Alt Komisyonu'nun yukarıda sözü edilen 2011 raporu ve KADEM'in 2014 yılı Çalıştay Raporu'nda, "**yanlış anlaşılan dini inançlar**" in da çocuk evliliklerine sebep olabildiğine dikkat çekilmekte ve İslami kuralların çocuk yaşta evliliği teşvik etmediği ya da çocuk yaşta evliliklerin bu kurallardan kaynaklanmadığı vurgulanmaktadır.

Her iki raporda da çocuk evlilikleri **geleneksel "evlilik tipleri** ve yoksulluk"la ilişkilendirilmektedir. Bu kapsamda şunlar da girmektedir: "'berdel' (ailelerin kız çocuklarını aralarında değişerek erkek çocuklarıyla evlendirmesi ve iki ailenin de başlık parası ödemesi), 'beşik kertmesi', (arkadaşça ilişkileri bulunan ailelerin çocuklarını daha çok küçükken nişanlaması), bir ailenin diğer ailenin bir üyesini öldürdüğü durumlarda (kısımlı) tazminat olarak kızını 'verdiği' evlilikler, kız kardeşi ya da abası ölen bir kadının dul kalan damatla evlenmeye mecbur tutulduğu evlilikler." (UNICEF Türkiye Temsilciliği, Ülkedeki Durum Analizi, 2014). UNICEF Türkiye Temsilciliği tarafından hazırlanan Ülke Durum Analizi'nde belirtildiği üzere, yukarıda belirtilen gelenekler toplumun tüm

kesimlerinde yaygın değildir ve çocuk evliliklerinin bu evlilik türlerine ne ölçüde dahil olduğuna ilişkin bir veri yoktur.

Öte yandan, kültür ve çocuk evliliklerilarındaki araştırmalar, çocuk evliliklerini daha geniş çaptaki ulusal, etnik ya da dini gruplarla ilişkilendirmenin olası olumsuz sonuçlarına da işaret etmektedir. Örneğin, Hollanda, Almanya ve İngiltere'de uygulanan bazı politikalar, çocuk evliliğini bir göçmen sorunu ve/veya Müslüman toplulukların sorunu olarak ele alarak bu toplulukları damgaladıkları ve çocuk evliliğini ortadan kaldırmaya yönelik çabaları baltaladıkları için eleştirilmiştir (Örnekler için bakınız: Gill & Mitra-Kahn, 2012; Phillips, 2012; Yurdakul & Korteweg, 2013).

4

Çocuk Yaşı Evliliklerin Etkileri

Çocuk evlilikleri, kız ve erkek çocukların ve kadınların haklarından yararlanabilmelerini ciddi ölçüde etkiler. Bu evlilikler genç kadınlar, çocuklar ve toplumun tümü için çeşitli sosyal, psikolojik ve ekonomik sıkıntılar ve sağlık sorunları yaratır.

18 yaşından önce evlenen kız çocukların, cinsel sağlık ve üreme sağlığı ile ilgili sorunlarla karşılaşma riski daha yüksek olup, eğitim seviyeleri ve dolayısıyla da okuryazarlık oranları da daha düşüktür. 18 yaşından önce evlenen kız çocukları; şiddet, taciz ve zorla cinsel ilişkiye maruz kalmakta, istihdam fırsatlarından yeterince yararlanamamakta (bu durum yoksulluk riskini artırmaktadır), hukuki desteği erişimde güçlük yaşamakta, sosyal dışlanma ve psikolojik sorunlarla başa çıkmaktadırlar.

Aşağıda tüm bu sorun alanlarının ayrıntılarına degeinilecektir.

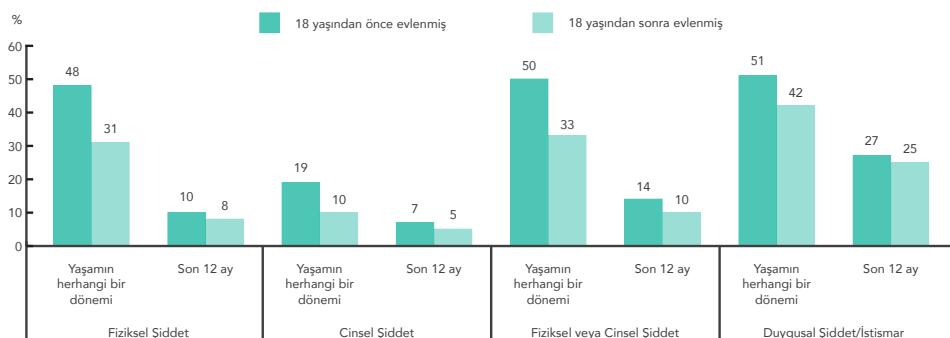
> **Şiddet, Kısıtlamalar ve Kontrol Kaybı**

Eşler arasındaki yaş ve güç farklılıklarını, 18 yaşından önce evlenmiş kızlarda bir güç ve kontrol kaybı yaratmaktadır. Küçük yaşıta bağımsızlığını ve kontrolü yitirmek, kızları fiziksel, psikolojik, ekonomik ve cinsel şiddete karşı daha savunmasız kılар ve hareket alanlarını kısıtlar. BM çalışmaları, 18 yaşından küçükken evlenen kızların eşlerinden şiddet görme olasılıklarının büyük yaşıta evlenenlere kıyasla daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle de cinsel şiddet, erken yaştaki evliliklerde kızlar için daha büyük bir risktir; çünkü küçük yaştaki kızların birçoğunun cinselliği reddetmeye, bu konuda koşullar ileri sürmeye ve böyle durumlarda yasal ve toplumsal desteği erişebilmeye yetecek kadar güçleri yoktur (Dünya Sağlık Örgütü, 2013).

Türkiye'de Kadına Yönelik Şiddet Araştırması (HÜNEE, 2014) evlilik yaşı ve şiddet oranı arasındaki ilişkiyi net bir şekilde göstermektedir. Bu ilişki aşağıda verilen Şekil 13'te özetlenmiştir:

Şekil 13**Evlilik yaşına göre fiziksel ve/veya cinsel şiddet ile duygusal şiddet/istismar yaygınlığı**

Erken evlilik durumuna göre eşinin veya birlikte olduğu erkeklerin fiziksel ve/veya cinsel şiddeti ile duygusal şiddetten/istismarına maruz kalmış kadınların* yüzdesi, Türkiye 2014



* Hesaplamalar en az bir kez evlenmiş kadınlar için yapılmıştır.

Kaynak: HÜNEE, 2014. Özett Rapor, sayfa 15

Şekilde koyu yeşil olarak gösterilen, 18 yaşından önce evlenen kadınların karşılaşlıklarını şiddet oranı ile açık yeşil olarak gösterilen 18 yaşından sonra evlenmiş kadınların karşılaşlıklarını şiddet oranları arasındaki fark görülmektedir.

Eş tarafından uygulanan şiddetin yanı sıra geniş ailedeki şiddet vakaları da çocuk evlilikleri ile ilişkilendirmektedir, çünkü ailedeki güç dinamiklerine karşı gelmek (ya da karşı gelmiş gibi algılanmak) "namus" adına işlenen suçlar da dahil olmak üzere ağır sonuçlara yol açabilmektedir (OHCHR, 2014, p. 8-9).

Çocuk yaşıta evlilikler, bir şiddet türü olarak ayrıca zorla çalışma ile de ilişkili bulunmuştur. Uluslararası Kölelik Karşıtı Örgüt (2013) çocuk evliliğinin çoğu zaman "kölelik ve kölelik benzeri uygulamaların görünürde hiçbir ceza almadan gerçekleşmesine olanak tanıyan" bir kalkan işlevi gördüğünü bildirmektedir. Bu uygulamalara mecburi evlilikler, seks köleliği, çocuk köleliği, çocuk ticareti ve zorla çalışma da dâhildir. Rapora göre çocuk evliliklerinin büyük bir kısmı, Uluslararası Çalışma Örgütü ILO'nun Kötü Şartlardaki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması ve Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Acil Önlemler Sözleşmesi (no: 182) kapsamında belirtilen kötü şartlardaki çocuk işçiliği kapsamına girmektedir.

> Sağlık Sorunları

ÇOCUK YAŞTA EVLİLİKLER VE SAĞLIK SORUNLARI

a. Hamilelikte yaşanan sağlık sorunları ve doğum sırasında ölmeye ihtimali

Dünyada her yıl **70.000 genç kız (15-19)** gebelik ve doğum sırasında hayatını kaybetmektedir. 15 yaşından önce doğum yapan kızların 20'li yaşlarda kadınlara göre doğumda ölmeye riski 5 kat daha fazladır (UNICEF, *The State of the World's Children, 2009*, s.14).

b. Düşük, ölü doğum ve bebeğin bir aylık olmadan ölmeye ihtimali

18 yaşından küçük annelerin bebeklerini 1 yaşına gelmeden kaybetme riski, daha büyük yaştaki annelere göre 60 kat fazladır (UNICEF, *The State of the World's Children, 2009*, s.32).

c. Cinsel yolla bulaşan hastalıklara karşı savunmasızlık

d. Bebeğin yetersiz beslenme ve geç gelişim gösterme oranı 20'li yaşlarındaki kadınlara göre daha yüksektir.

Erken yaşıta evlenmenin özellikle de kız çocukları açısından olumsuz etkileri arasında sağlık sorunları başta gelir.

Erken yaşıta, sık sık hamilelik yaşanması daha yüksek oranda anne ve bebek morbiditesi ve mortalitesi, hamileliğin zorla devam ettirilmesi ve hamilelik/doğumla ilgili komplikasyonlarla ilişkilendirilmektedir (BM Kadın Birimi, 2015; UNFPA, 2012; Kamal, 2012; Nasrullah vd., 2013). Önlenebilir anne ölümleri ve insan haklarına ilişkin BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği raporu (OHCHR, 2011) hamilelikle ilgili komplikasyonların genç kadınların ana ölüm sebebi olduğunu ortaya koymaktadır. UNICEF'in çocuk evliliklerine ilişkin 2014 yılı raporuna göre, erken yaşıta evlenen kızların hamileyken düzungün bir tıbbi bakım görmeye olasılığı da daha düşüktür. Bu raporda Bangladeş, Etiyopya, Nepal ve Nijer'de yetişkin yaşıta evlenen kadınların son bebeklerini bir sağlık merkezinde doğurmuş olma ihtimalinin 15 yaşından küçük evlenenlere kıyasla iki kattan daha fazla olduğu gösterilmektedir. Küçük yaşıta evlenenlerin doğum yapmak

İçin fiziksel açıdan yeterince olgunlaşmadığı göz önünde bulundurulduğunda, sağlık tesislerine erişimin az olmasının hem anneleri hem de bebekleri daha büyük bir risk altına soktuğu görülmektedir (UNICEF, 2014).

Çocuk yaşıta evlilik, cinsel yolla bulaşan hastalıklar karşısında savunmasızlıkla da ilişkilendirilmektedir; zira çocuk yaşıta evlenen kızların genelde bu konuda bilgileri yoktur, sağlık hizmetlerine erişimleri sınırlıdır, cinsellik ve üreme sağlığı hakkında karar almaları güçtür. Birçok ülkede, özellikle de Sahra Altı Afrika'da, 15-25 yaşlarındaki genç kadınlar arasında HIV (tedavi edilmediğinde AIDS ile sonuçlanabilen İnsan Bağılıklık Yetmezliği Virüsü) yaygınlık oranı, aynı yaş grubundaki erkeklerle ve oğlan çocuklarına kıyasla iki ila sekiz kat daha fazladır (Bruce & Clark 2004; Clark ve ark., 2006).

> Eğitim ve İstihdam Fırsatlarına Erişimde Kısıtlamalar

Yaşamı üzerindeki kontrolün kaybı, hareketlerinin sınırlanılması, hamilelik, erken yaşıta çocuk doğurma ve ev işleri, çocuk yaşıta evlenen genç kızlar ve kadınların eğitime, iş olanaklarına ve diğer fırsatlara erişiminin önünde ciddi engeller yaratmaktadır (BM Kadın Birimi, 2015). "Plan International" kuruluşu tarafından dokuz ülkede gerçekleştirilen nitel araştırmanın sonuçlarına göre, çocuk yaştaki evlilikler ve erken hamilelikler kızların ortaokula devam etmemesinin en yaygın nedenleri arasındadır (Plan International, 2013). Bunun yanı sıra, bazı ülkelerde hamilelik, okuldan atılma sebebi olarak kabul edilmektedir. Türkiye'de de evli çocukların okul kayıtları açık öğretime alınmaktadır.

5

Toplumsal Cinsiyet, Şiddet ve Çocuk Yaşıta Evlilikler⁷

⁷ Bu bölüm ağırlıklı olarak Erseçen, D. ve Tosun Z. (2015), Kadın Danışma Merkezi İşleyişi Eğitimi El Kitabı (İçinde: Kadın Dayanışma Vakfı 'Yerel İşbirlikleri Aracılığıyla Şiddete Mücadele Mekanizmalarının Güçlendirilmesi Projesi'). Ankara) ve Otaran, N. ve diğerleri (2016), Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Duyarlı Okul Standartları Kılavuzu (Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi Projesi, Ankara) belgelerinden derlenmiştir.

Başta da belirtildiği gibi toplumsal cinsiyet ile ilgili normlar çocuk yaşta evliliklerin devam ettirilmesinin altında yatan nedenler arasında önemli bir yer tutmaktadır. Ayrıca çocuk yaşta evlilikler, uluslararası politika belgelerinde kadına şiddetin bir türü olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle, çocuk yaşta evliliklerin neden ve sonuçlarının kavranması ve çocuk yaşta evliliklerin önlenmesine yönelik başarılı müdahaleler geliştirilebilmesi için toplumsal cinsiyet ve ilgili kavram ve olguların etrafında ele alınması gereklidir. Bu bölümde toplumsal cinsiyet, kadına yönelik şiddet ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet kavramları tanımlanacak; dünyada ve Türkiye'deki durum ile ilgili özet bilgiler yer alacak ve Türkiye'de kadına yönelik şiddetle ilgili kurumsal ve yasal çerçeveye inceleneciktir.

> **Toplumsal Cinsiyet Eşitliği**

Toplumsal cinsiyet uzun yillardır çok farklı bakış açılarından incelenmiş, tartışılmış ve tartışılmaya devam eden bir konudur. Toplumsal cinsiyetin hem analitik bir kavram, hem de bir düşünme biçimi, bir ideoloji olduğu söylenebilir. Bu nedenle toplumsal cinsiyet, toplum, hukuk, politika ve kültür konularında kafa yorarken, bunların hepsine dokunan bir konudur ve çoğunlukla sınıf, etnik kimlik, yaş ve fiziksel yetenekler gibi toplumsal pozisyonlarla ve kimliğin diğer yönleriyle bağlantılı olarak tartışılmaktadır. (Dennis van der Veer, vd. 2009).

> **Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet**

Toplumsal cinsiyet (İngilizce 'gender') kavramı, cinsiyet eşitsizliğine karşı mücadele sürecinde, bu eşitsiz sistemin 'doğal', 'tanrısal', 'biyolojik' kökenli olduğunun reddedilmesi ve kadınlığın ve erkekliğin toplumsal iktidar ilişkileri yoluyla kurduğunu vurgulamak amacıyla, cinsiyet (İngilizce 'sex') kavramına bir karşılık olarak geliştirilmiştir (Özkazanç, 2010).

Buna göre;

- **Cinsiyet**, kadın ve erkeği tanımlayan biyolojik ve fizyolojik özellikleri ifade ederken,
- **Toplumsal Cinsiyet**, toplumun kadınlar ve erkekler için uygun bulduğu, toplumsal olarak inşa edilmiş rolleri, davranışları, aktiviteleri ve nitelikleri ifade eder.

Başka bir ifade ile 'dişi' ve 'eril' cinsiyet kategorileri, kadın ve erkek ise toplumsal cinsiyet kategorileridir.

İki farklı cinsiyette çocuk doğabilir – kız ya da erkek. Toplumsal cinsiyet ise doğumdan sonra 'kız çocuk olmanın' ya da 'erkek çocuk olmanın' pratiklerini ve anlayışlarını şekillendiren her şey olarak anlaşılabılır. Cinsiyet özellikleri farklı insan toplumları arasında çok fazla değişmeyecektir, ancak toplumsal cinsiyet özellikleri büyük oranda farklılık gösterebilir. Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet özelliklerine bazı örnekler aşağıdadır (Dennis van der Veur, vd. 2009).

Cinsiyet özelliklerine bazı örnekler şunlardır:

- Kadınlar adet görür, erkekler görmez.
- Erkeklerin testisleri vardır, kadınların yoktur.
- Kadınlar genellikle süt üretebilen göğüsler sahip olurlar, erkeklerin göğüsleri ise süt üretmez.
- Erkekler kadınlardan daha büyük kemiklere sahiptir.

Toplumsal cinsiyet özelliklerine bazı örnekler ise şunlardır:

- Çoğu ülkede kadınlar erkeklerden daha az para kazanır.
- Vietnam'da sigara içen erkekler kadınlardan oldukça fazladır çünkü kadınların sigara içmesi geleneksel olarak uygun karşılanmaz.
- Suudi Arabistan'da erkekler araba kullanabildikten kadınlar kullanamaz.
- Dünyanın çoğu ülkesinde kadınlar erkeklerden daha fazla ev işi yaparlar.

> **Toplumsal Cinsiyet Eşitliği/Eşitsizliği**

Kadınlara ve erkeklerde atfedilen kadınlık ve erkeklik nitelikleri, kadın ve erkekler için öngörülen kalıp tipler, yalnızca birbirinden farklı değildir; aynı zamanda değer yargıları da içerir. Kadın ve erkeklerde atfedilen özelliklerin bazlarının daha değerli, istenir; bazlarının ise aşağılayıcı özellikler olarak ifade edildiği sıklıkla görülmektedir. Bireylerin cinsiyetlerine bağlı olarak nasıl görünümleri, düşünmeleri, hissetmeleri ve davranışları gerektigte iliskin kalıplasmış yargılar ve bekentiler, **Toplumsal Cinsiyet Kalıp Yargıları** (İngilizce 'gender stereotypes') olarak adlandırılır.

Kadınların ve erkeklerin yaptıkları işlerin farklılaşması, farklı işlere farklı değerlerin atfedilmesi, işler arasında oluşan statü hiyerarşisi **toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin** temellerindedir. Bu durum, toplumsal kaynaklara erişimi ve bu kaynakların bölüşümünü de büyük ölçüde etkiler (Ersehen & Tosun, 2015).

Bir düşünme biçimini, bir ideoloji olarak toplumsal cinsiyet perspektifi, aşağıdaki bakış açılarını içerir:

- Her zaman doğal ve dolayısıyla değişmez olarak kabul edilen pek çok cinsiyet özelliği aslında toplumsal olarak belirlenir ve dolayısıyla değişebilir.
- Kadınlar ve erkekler farklı hayatlar yaşarlar/hayatı farklı yaşarlar. Farklı deneyimleri, ihtiyaçları ve öncelikleri vardır.
- Tüm kadınların ve tüm erkeklerin ihtiyaçları aynı değildir.
- Cinsiyetler arası farklılıklar toplumsal ve ekonomik “eşitsizliğe” sebep olmaktadır
- Eşitsizlik üretim ve yeniden üretim faaliyetleri ile ilişkilidir.

Toplumsal cinsiyet eşitliği ‘aynılık’ demek değildir.

Toplumsal cinsiyet eşitliği karar almada, seçim yapmada, hizmetlere ulaşma ve hizmetlerden faydalananında, fırsatlara erişimde ve faydalananında, kaynaklara erişimde ve kaynakların kullanımında eşitlik ve hakkaniyettir.

Toplumsal cinsiyete duyarlı hizmet sunumu aşağıdaki ilke ve uygulamaları gerektirir:

- Cinsiyete göre ayrıstırılmış veri toplar (görünür kılmak)
- Cinsiyetler arası iş bölümünün karar alma mekanizmalarına yansımاسından haberdardır, politika yaparken, program geliştirirken bunu göz önünde bulundurur.
- Kaynaklara erişim ve kaynakların kontrolünde kadınlar ve erkekler hangi fırsatlara/engellere sahip, bilir.
- Kadınların ve erkeklerin farklı ihtiyaçları, öncelikleri ve güçlü yanları olduğunu göz önünde bulundurarak planlarını ve uygulamalarını yapar.
- Hizmetlere erişimde eşitliğin önündeki engelleri (toplumsal, ekonomik vs.) anlamaya çalışır.
- Bu engelleri ortadan kaldırmaya yönelik stratejiler ve politikalar geliştirir.

Toplumsal cinsiyet eşitliği, Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri arasında yer almaktadır:

5 TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ

- 5.1 AYRIMCILIĞIN SONA ERDİRİLMESİ
- 5.2 KADINA YÖNELİK ŞİDDETİN ORTADAN KALDIRILMASI
- 5.3 ZARARLI UYGULAMALARIN ORTADAN KALDIRILMASI
- 5.4 KAMUNUN BAKIM İŞLERİNE İLİŞKİN SORUMLULUKLARI VE CİNSİYET ROLLERİNİN DEĞİŞİMİ
- 5.5 SİYASETE VE KARAR ALMA MEKANİZMALARINA KATILIMIN GÜVENCE ALTINA ALINMASI
- 5.6 ULUSLARARASI NÜFUS VE KALKINMA KONFERANSI VE PEKİN EYLEM PLATFORMU DEĞERLENDİRMELERİNE UYGUN OLARAK CİNSEL VE ÜREME SAĞLIĞINA ERIŞİMİN ARTTIRILMASI

- 5A. KAYNAKLARA ERIŞİME İLİŞKİN REFORMLAR
- 5B. BİLGİ VE İLETİŞİM TEKNOLOJİLERİ
- 5C. TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ VE GÜÇLENME İÇİN YASAL MEVZUAT



Toplumsal cinsiyet eşitliği ile ilgili diğer bazı temel kavramlar aşağıdaki gibidir (Otaran vd, 2016)*

Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği (gender equality in education): Eğitimde eşit muamele ve eşit fırsatların sunulması; kadınlar ve erkekler için inşa edilen ve eşitsizliklerin temelini oluşturan sosyal normlardan, kalıp yargılarından arınılması; her çocuğun kişisel becerilerini geliştirmesine, kalıplılmış yargılarla çizilmiş sınırlamalar olmaksızın seçimler yapmasına fırsat verilmesi. Örneğin, öğretmenin kız ve erkek öğrencilere benzer görev ve sorumluluklar vermesi.

* Aşağıdaki bölüm Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Duyarlı Okul Standartları Kılavuzu’ndan alınmıştır. Kaynak: Otaran, N., Baker, Ö.E.,avaş, G., Tüzemen, E. ve Tarman, B. (2016), Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi Projesi (ETCEP), Milli Eğitim Bakanlığı Yayıını, Ankara.

Toplumsal Cinsiyet Hakkaniyeti (gender equity): Kadın ve erkek arasında sorumlulukların ve kazançların dağılımında hakkaniyetin olması. Örneğin, kadın ve erkeklerin kariyer basamaklarında ilerlerken koşullarındaki eşitsizlikleri ortadan kaldıracak tedbirlerin alınması.

Toplumsal Cinsiyet Analizi (gender analysis): Kadınların ve erkeklerin farklı ihtiyaçlarının tespit edilmesi ve bunlara yönelik programlar, politikalar ve projeler geliştirilebilmesi için verili bir durumda kadınların ve erkeklerin farklı deneyimlerinin, bilgilerinin ve faaliyetlerinin incelenmesi. Örneğin, okullardaki kadın ve erkek öğretmenlerin cinsiyet temelli ihtiyaç ve sorunlarının tespiti için anket uygulanarak sonuçlarının bu perspektif ile değerlendirilmesi.

Toplumsal Cinsiyet Körlüğü (gender blindness): Bireylere belirli sosyal, kültürel, ekonomik ve politik bağamlarda yüklenen farklı kadın/erkek rollerinin ve sorumluluklarının var olduğunu görememe ve bunlara ilişkin eşitsizliği giderecek gerekli yaklaşımı gösterememe durumu. Örneğin, meslekleri tanıtan görsel bir ders materyalinde tek bir cinsiyetin ağırlıklı olarak gösterilmesi.

Toplumsal Cinsiyetin Ana Akımlaştırılması (gender mainstreaming): Toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinin bütün ana akım politikaların planlama, yapım ve uygulama süreçlerine dâhil edilmesi ve politika döngülerinin her aşamasında toplumsal cinsiyete duyarlı izleme, ölçme ve değerlendirme yapılması. Örneğin, okul yönetiminin stratejilerinde kadın ve erkek çalışanların ihtiyaçlarını göz önünde bulundurması, çalışma planlarında amaç ve hedeflerde toplumsal cinsiyet eşitliği vurgusu yapması, planlarda toplumsal cinsiyet eşitliğini geliştirmeye projelerine yer vermesi, finans ve insan kaynaklarının toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı bir şekilde kullanımını planlaması.

Toplumsal Cinsiyet Ayrımcılığı (gender discrimination): Bireyin sosyal açıdan yapılandırılmış cinsiyet rolleri ve normlarına dayalı olarak insan haklarından yararlanmasını engelleyen herhangi bir ayrım, dışlanmaya ya da kısıtlamaya maruz kalması. Örneğin, cinsiyete dayalı ayrımcılık sonucu olarak kaynaklara ve fırsatlara ulaşmada eşitsizlik, şiddet, temel hizmetlerden yararlanmada yetersizlik, çalışma yaşamı ve siyasette kadının sınırlı olarak yer alması ve kadınlarla erkekler arasındaki kişisel ilişkilerdeki güç dengesizliği.

Toplumsal Cinsiyet Duyarlılığı (gender sensitivity): Bireyin kendi cinsiyeti ve diğer cinsiyet ile ilgili sahip olduğu yargıları gözden geçirip, davranışlarını bu yönde şekillendirerek empati kazanması; farklı cinslerin kendilerine özgü sorun ve ihtiyaçlarını göz önünde bulundurması. Örneğin, kızlar için futbol takımı kurmasınlar ki? diye düşünüp kalıp yargıları sorgulayan bir öğretmenin kız öğrencilerinin futbol takımı kurmalarına destek vermesi.

Toplumsal Cinsiyet Farkındalığı (gender awareness): Kadınların, erkeklerin, kız çocukların ve oğlan çocukların kültürel ve sosyal yapı tarafından belirlenen, fırsatlara/kaynaklara erişmelerinde ve kullanımlarında farklılıklar yaratan rol ve sorumluluklarının olduğunun bilincinde olunması. Örneğin, bir öğretmenin, kız öğrencilerine matematik ve fen alanlarında yeterince destek verilmemesinin ve bu alanlardaki yeteneklerinin göz ardı edilmesinin arkasında yatan etmenleri görebilmesi.

Toplumsal Cinsiyet Yanılılığı (gender bias): Herhangi bir durumda bir cinsin diğerine göre üstün görülmesi. Örneğin, öğretmenin spor oyunlarında erkek öğrencileri kız öğrencilerden daha üstün görmesi.

Kadınların Güçlenmesi (women's empowerment): Kadının toplum içindeki eğitim seviyesinin, ekonomik durumunun, siyasal temsil düzeyinin ve sosyal statüsünün yükseltilmesi; kadınların kapasitelerine olan güvenin geliştirilmesi. Örneğin, tüm düzeylerde ve tüm iş alanlarında kadınların ilerlemesini kolaylaştıracak politikalar ve programlara yatırım yapılması; kadınların geleneksel olmayan iş alanlarına girmeleri için teşvik edilmesi.

Toplumsal Cinsiyet Tarafsızlığı (gender neutrality): Cinsiyet temelli ayrımcılığın önüne geçebilmek amacıyla, politikaların, dilin ve diğer tüm sosyal kurumların cinsiyete göre ayırt edici rollerden kaçınmaları; her iki cinsiyete göre tutum ve davranışların farklılaşmaması, tarafsız olunması. Örneğin, öğretmenin sınıf içerisinde kadınları veya erkekleri yüceltebilecek (veya küçük düşürebilecek) kelimeleri kullanmamaya özen göstermesi.

> Toplumsal Cinsiyet ve Şiddet

Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, kadına yönelik şiddet ve aile içi (ev içi) şiddet kavramları arasındaki farkların ortaya konması önemlidir.

Kadına Yönelik Şiddet kavramı

- Kamusal veya özel alanda gerçekleşen, kadınların fiziksel, cinsel, duygusal zarar görmesiyle sonuçlanan
- ya da sonuçlanması olası, her türlü cinsiyet temelli şiddet eylemi veya bu eylemin yapılacağına ilişkin tehdit ya da zorlama ve keyfi olarak özgürlüğün kısıtlanması ifade eder. (Birleşmiş Milletler, Kadınlara Yönelik Şiddetin Önlenmesi Bildirgesi, 1993)

Kadına yönelik şiddet, bir insan hakları ihlali ve kadınlara yönelik ayrımcılığın bir biçimi olarak anlaşılmaktadır ve ister kamusal ister özel alanda meydana gelsin, kadınlara fiziksel, cinsel, psikolojik ve ekonomik zarar veya istirap veren veya verebilecek olan **toplumsal cinsiyete dayalı** her türlü eylem veya bu eylemlerle tehdit etme, zorlama veya keyfi olarak özgürlükten yoksun bırakma anlamına gelir.

6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine Dair Yasa'ya Göre Şiddetin Tanımı:

Kişinin, fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik açıdan zarar görmesiyle veya acı çekmesiyle sonuçlanan veya sonuçlanması muhtemel hareketleri, buna yönelik tehdit ve baskıyı ya da özgürlüğün keyfi engellenmesini de içeren, toplumsal, kamusal veya özel alanda gelen fiziksel, cinsel, psikolojik, sözlü veya ekonomik her türlü tutum ve davranıştır.

Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddet ise bir kimseye toplumsal cinsiyetinden dolayı uygulanan herhangi bir şiddet biçimidir. Aşağıda tanımlanan tüm şiddet biçimlerini içerebilir.

Toplumsal cinsiyete dayalı şiddete maruz kalan bireylerin çoğunluğunu **kadınlar** oluşturduğu için bu kavram sıklıkla kadına yönelik şiddet (özellikle de cinsel şiddet) yerine kullanılabilmektedir. Ancak **erkeklerle** ve erkek çocuklarına uygulanan şiddeti de içerebilir.

Bunlara örnek olarak:

- Özellikle savaş ve çatışma ortamlarında karşı tarafın ‘erkekliğini’ aşağılamaya yönelik cinsel şiddet
- Toplumsal olarak kabul gören cinsiyet kalıplarına uymadıkları düşüncesiyle erkeklerle uygulanan şiddet verilebilir.

Ayrıca TCDŞ **kadın ve erkek eşcinsellere, kadın ve erkek transseksüel bireylere, biseksüel ve interseks bireylere** uygulanan şiddeti de içeren bir kavramdır.

Kadına yönelik şiddetle ilgili bir başka kavram da aile içi veya ev içi (*domestic*) olarak adlandırılan şiddet türüdür.

İstanbul Sözleşmesi

Aile içi şiddet, eylemi gerçekleştiren, **mağdurla aynı ikametgahı paylaşmakta olsun veya olmasın veya daha önce paylaşmış olsun veya olmasın, aile içinde veya aile biriminde veya mevcut veya daha önceki eşler veya birlikte yaşayan bireyler arasında** meydana gelen fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik şiddet eylemleri olarak tanımlanmıştır.

Kadına yönelik şiddetle ilgili bir başka kavram da aile içi veya ev içi (*domestic*) olarak adlandırılan şiddet türüdür.

Göründüğü gibi aile içi ya da ev içi şiddetten söz edilebilmesi için eşlerin resmi olarak evli olmaları veya şiddetin gerçekleştiği anda fiili olarak birlikte yaşıyor olmaları gibi şartlar aranmamaktadır.

Şiddetin türleri aşağıdaki gibi sınıflandırılır
(Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, 2008)

FİZİKSEL ŞİDDET

DÖVMEK, YUMRUKLAMAK, İTMEK,
BOĞAZINI SIKMAK, ÜZERİNE EŞYA
FIRLATMAK, KESİCİ Veya VURUCU
ALETLERLE YARALAMAK GİBİ
İNسانlara AÇI VEREN HER
TÜRLÜ DAVRANIŞTIR.

CİNSEL ŞİDDET

EVLİ OLUNAN KİŞİ TARAFINDAN
BİLE GERÇEKLEŞİRİLSE, KADININ
İSTENMЕYEN HER TÜRLÜ CİNSEL
İÇERİKLİ DAVRANIŞ VE SALDIRIYA
MARUZ BIRAKILMASIDIR.

PSİKOLOJİK ŞİDDET

KÜFÜR, TEHDİT, HAKARET, SÖZLE
AŞAĞILAMA, ÇOCUKLARI ANNEDEN
AYIRMA, EVE KAPATMA, BAŞKA
KADINLARLA KIYASLAMA, TAKİP
ETME, SÜREKLİ TELEFONLA ARAMA,
GÖZETLEME GİBİ EYLEMLERDİR.

EKONOMİK ŞİDDET

KADININ PARASINA EL KONMASI
YA DA PARA VERİLMEMESİ, BÜTÜN
GİDERLERİNİN KONTROL EDİLMESİ VE
ÇALIŞMASINA İZİN VERİLMEMESİDİR.

*Doğum öncesinden başlayarak kadınlara yaşamlarının her döneminde şiddet uygulanmaktadır. Kesin çizgilerle ayrılmasa da şiddetin farklı dönemlerde sıkça karşılaşılan görünümleri şu şekilde özetlenebilir (Erseçen & Tosun, 2015).**

Doğum öncesi dönemde kız çocuk olacağı öğrenildiğinde anneye yönelik fiziksель şiddetin artması, hamilelikte özellikle kadının karnının tekmelenmesi, annenin beslenmesinin önemsenmemesi, doğum öncesi sağlık hizmetlerinden yararlanılmaması, kız çocukların yaşamına kürtajla son verilmesi, anneye yönelik psikolojik, cinsel ve fiziksель şiddet ve bunun anne karnındaki bebeğe etkileri, istenmeyen gebeliklerde annenin kız bebeğini düşürmeye çalışması sonucu bebeğin sakatlanması ya da ölmesi.

* Aşağıdaki bölüm Kadın Dayanışma Merkezi İşleyişi Eğitim El Kitabı'ndan alınmıştır. Kaynak: Erseçen, D. ve Tosun Z. (2015), Kadın Dayanışma Vakfı 'Yerel İşbirlikleri Aracılığıyla Şiddetle Mücadele Mekanizmalarının Güçlendirilmesi Projesi'. Ankara, 2015.

Bebeklik döneminde kız bebeklerin beslenmesinin önemsenmemesi, sağlık hizmetlerinden yararlanılmaması, kız bebeklere yönelik fiziksel şiddet ve buna bağlı yaralanma, sakatlık ve ölüm.

Çocukluk döneminde okula göndermeme, evlendirme, genital sakatlama, cinsel istismar, ensest, fuhuşa zorlama ve/ya pornografik yaynlarda kullanma, "cinsiyetine uygun olmayan davranışlar" nedeniyle cezalandırma.

Gençlik ve yetişkinlik döneminde flört, evlilik ve iş ilişkisinde fiziksel, psikolojik, cinsel ve ekonomik şiddet, zorla evlendirme, fuhuşa zorlama, eğitimini engellenme, meslek tercihine müdaхale.

Yaşlılık döneminde fiziksel, ekonomik, psikolojik, cinsel şiddet; maruz bırakıldığı şiddet nedeniyle işi, geliri, sosyal güvencesi olmaması, mülk edinme hakkının engellenmiş olması, ekonomik ve fiziksel bağımlılık, yaşlıların toplumda görünmez ve önemsenmez olması gibi kadın ve yaşlı olmaktan kaynaklı sorunlar nedeniyle şiddetin etkilerinin derinleşmesi; torunlarına bakmaya zorlanması, geçmişte yaşanan şiddete bağlı fiziksel ve psikolojik sorunlarla yalnız baş etmek zorunda kalması ve destek alamaması, duygusal ve cinsel ilişkilerinin sınırlanılması, genç kadınlarla kıyaslanması, eşi ve çocukları tarafından hizmet beklenmesi, fiziksel güçsüzlüğü ve sağlık sorunlarının önemsenmemesi, fiziksel ve ekonomik bağımlılık nedeniyle ayrılma koşullarının sınırlı olması ve şiddete boyun eğmek zorunda bırakılması, yaşlı ve kadın olduğu için toplumdan soyutlanması şeklinde görülmektedir.

BM KADININ STATÜSÜ KOMİSYONU 2016 RAPORLARINA GÖRE DÜNYADA
HER 3 KADINDAN 1'i FİZİKSEL VEYA CİNSEL ŞİDDETE MARUZ KALMAKTADIR.

Dünya üzerinde farklılıklar ve farklı boyutlarla yaşanmakta olan belirli bazı şiddet türleri ise aşağıdaki gibi sıralanabilir (Ersehen & Tosun, 2015).*

* Aşağıdaki bölüm Kadın Dayanışma Merkezi İşleyişi Eğitim El Kitabı'ndan alınmıştır. Kaynak: Ersehen, D. ve Tosun Z. (2015), Kadın Dayanışma Vakfı 'Yerel İşbirlikleri Aracılığıyla Şiddetle Mücadele Mekanizmalarının Güçlendirilmesi Projesi'. Ankara, 2015.

Çeyiz Cinayetleri

Daha çok Hindistan'da karşılaşılan uygulamada, gelinin ailesinin damadın ailesine çeyiz olarak yüklü miktarda para veya takı vermesi gerekmektedir. Bu, başlık parasının tersi bir uygulama olsa da bu uygulamadan yine kadınlar zarar görmektedir. Yeterince parası olmayan aileler, çeyiz vermemek için kaza süsü vererek, genellikle mutfak yangınları biçiminde kızlarını öldürmektedir. Bu uygulama, kimi zaman kız çocuğa hamile olan kadınların öldürülmesine ya da kız çocukların kürtajla alınmasına neden olmaktadır. Ayrıca çeyizi için yeni bir gelin almak üzere de kadınlar yakılarak öldürülebilmektedir.

Genital Sakatlama

Dünya Sağlık Örgütü'nün "genital sakatlama" olarak adlandırdığı, yaygın kullanılan biçimyle "kadın sünneti", daha çok Afrika ülkelerinde karşılaşılan bir şiddet biçimi olup herhangi bir tıbbi gereklilik olmadan klitorisin çok acı verici cerrahi bir uygulama ile alınmasıdır. Genital sakatlama kadınlarda cinselliğin kontrol altında tutulmasını hedefler. Kadının hazır olması engellenerek "aykırı" cinsel davranışlarının önüne geçilmek istenir.

Uygulama genelde genital bölge uyuşturulmadan ve bıçak, traş bıçağı, keskin cam parçaları, keskin teneke kenarı kullanılarak yapılır. Yaranın tutturulmasında akasya ağacı dikenleri, kemik civiler, iğne, hayvan killarından elde edilen iplikler, deri iplikler kullanılır. Bu uygulama genellikle bebeklik dönemi ile 15 yaş arasında yapılmaktadır.

Genital sakatlama; kan kaybına bağlı şok, kansızlık, kan zehirlenmesi, enfeksiyonlar, idrar yaparken yaranın yanması sebebiyle idrar tutma ve bunun yarattığı sorunlar, tetanos, HIV/AIDS, üriner sistem enfeksiyonları, kist oluşumu, kısırlık, doğum komplikasyonları ve bebek ölümlerine de neden olmaktadır.

Savaşta Tecavüz

Tecavüz, savaş sırasında bir çeşit silah olarak kullanılmakta; erkeğin kadının sahibi olduğu fikrinden hareketle genellikle kadınların kocalarının önünde gerçekleştirilmekte, "düşmanın" erkekliğini aşağılamayan bir yolu olarak

görülmektedir. Bugün savaşlarda ve çatışma ortamlarında kadınlar yaygın biçimde tecavüze uğramaktadır. Kadınlar, tecavüzün yanı sıra kirli oldukları gereğesi ile yakınları tarafından dışlanmakta, istenmeyen gebelikler ve ciddi sağlık problemleri ile de baş etmek zorunda kalmaktadır.

Asit Saldırıları/Kezzap Atma

Asit saldırıları Güney Afrika'da daha sık karşılaşılan, kadınlar üzerinde fiziksel olduğu kadar psikolojik ve sosyal açıdan da izler bırakın, kimi durumlarda ölüme yol açan ve tasarlanarak gerçekleştirilen bir şiddet türüdür. Kadınların genellikle görünür bölgelerine, özellikle yüzüne asit püskürtmek şeklinde gerçekleşen bu saldırıların daha çok eşin cinsel ilişki talebini reddetmek, çeyiz kavgaları, intikam almak gibi bahanelerle gerçekleştirildiği bilinmektedir.

Kadın Ticareti

Kuvvet kullanarak veya kuvvet kullanma tehdidi ile veya diğer bir biçimde zorlama, kaçırma, hile, aldatma, nüfuzu kötüye kullanma, kişinin çaresizliğinden yararlanma veya başkası üzerinde denetim yetkisi olan kişilerin rızasını kazanmak için o kişiye veya başkalarına kazanç veya çıkar sağlama yoluyla kişilerin istismar amaçlı temini, bir yerden bir yere taşınması, devredilmesi, barındırılması veya teslim alınması insan ticareti olarak tanımlanmaktadır. Erkekler de ticaretin konusu olabilmektedir; ancak çalışmalar, tüm dünyada ağırlıklı olarak kadın ve çocukların insan ticarete konu olduğunu söylemektedir.

Namus Bahanesiyle İşlenen Cinayetler

Namus bahanesi ile işlenen cinayetler, kadının en temel insan hakkı olan yaşam hakkını elinden alır. Namus, cinsiyetler arasındaki ilişki bağlamında ele alındığında erkeğin kadın üzerindeki hâkimiyet ve denetimini ifade eder. Ataerkil anlayışın egemen olduğu her yerde namus kavramı kadın bedeni ve cinselliğinin erkekler tarafından kontrol edilmesi ile ilişkilendirilmektedir. Bu denetim toplumdaki çeşitli kurumlar aracılığıyla üretilir ve sürdürülür. Bunun en belirgin olduğu alan ailedir.

Cinsel Taciz ve Tecavüz

Cinsel taciz; saldırgan, küçük düşürücü, sindirici ya da utandıracak türden beklenmeyen, hoş karşılanmayan ve davetsiz her türlü cinsel davranıştır. Cinsel taciz bakışlar, imalar, şakalar, gülümseme, ıslık, dış görünüş hakkında imali ve hoş olmayan sözler, şakalar ve yorumlar, açık sözlü sarkıntılık, sırnaşma ve davet etme, işyerinde pornografik resimler kullanılması, cinsel yaklaşım talepleri şeklinde görülebilir. İstemediği halde kadını cinsel ilişkiye zorlamak ise tecavüzdür. Cinsel taciz ve tecavüz olaylarının önemli bir bölümü, kadınlar utandığı ya da suçlanmaktan korktuğu için açığa çıkmamaktadır.

Evlilik İçi Tecavüz

Evlilik içi tecavüzün evlilik dışı tecavüzden bir farkı yoktur. Ancak, evlilik içinde gerçekleşen tecavüz, genellikle tecavüz olarak görülmediği için ayrıca tanımlamak önemlidir. Türk Ceza Kanunu'nda evlilik içi tecavüz suç olarak tanımlanmış olup tecavüz edilen kişinin şikayetçi halinde tecavüz eden kişi için yedi yıldan on iki yıla kadar hapis cezası öngörmektedir.

Ensest

Ensest, ana-baba figürüne, otoritesine ve gücüne sahip kişilerin cinsel istismarıdır. Dünya Sağlık Örgütü tarafından yapılan bir çalışmada çocukların %7- 21'i 15 yaşından önce cinsel istismara uğradığı, istismarcıların önemli bir bölümünün aile içindeki erkek bireyler olduğu görülmüştür.

Bekaret Kontrolü

Bekaret kontrolü, kadının cinsel ilişkiye girip girmedğini anlamak için "kızlık zarı"nın kontrolünü içeren, bireyin cinsel özgürlüğüne yönelik saldırı ve ayrımcı bir uygulamadır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) ve Birleşmiş Milletler Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Bertaraf Edilmesi Sözleşmesi'nde (CEDAW) bekaret kontrolü yasaklanmıştır.

> Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Şiddet

Genel görünüm

Türkiye'de toplumsal cinsiyet eşitsizliği; kadınların işgücüne katılım oranı, Türkiye Büyük Millet Meclisinde temsil, orta ya da yüksek öğretimde devam etme ve okuryazarlık oranlarına yansımaktadır.

- Türkiye toplumsal cinsiyet eşitliğinde 142 ülke arasında 130'uncu sırada, gerilerde yer alıyor (Dünya Ekonomik Forumu, Küresel Toplumsal Cinsiyet Ölçeği 2016).
- Kadınların (25+ yaş) % 9'u okuma yazma bilmiyor ve bu oran okuma yazma bilmeyen erkeklerden 5 kat fazla. (TÜİK, İstatistiklerle Kadın, 2017).
- 12 yıllık kademeli zorunlu eğitimin ilk dört yılina kayıt oranı % 94.87 iken son dört yılında bu oran erkeklerde % 79.36'ya, kız çocuklarında % 80.24'e düşüyor. (Milli Eğitim İstatistikleri, Örgün Eğitim, 2015-16)
- Kadınların (25+ yaş) yalnızca % 15.6'sı lise ve dengi okul mezunu; yalnızca % 13.1'i yüksekokul veya fakülte mezunu. Kadınların istihdam oranı erkeklerin istihdam oranının yarısı kadar. 15 yaş ve üzerindeki tüm kadınların % 31.5'i bir işte çalışıyor. TBMM'de kadın milletvekili temsiliyeti yalnızca % 14.7. (TÜİK, İstatistiklerle Kadın, 2017)
- Türkiye'de her 10 kadından 4'ü eşinden veya birlikte yaşadığı kişiden fiziksel şiddet görüyor. (TÜİK, İstatistiklerle Kadın, 2015)

Kadına yönelik şiddete ilişkin son istatistikler (HÜNEE, 2014) Türkiye'de en az bir kez evlenmiş kadınların %36'sının fiziksel şiddete maruz kaldığını göstermiştir. Her 10 gebe kadından 1'i fiziksel şiddet görmektedir. Her iki kadından biri duygusal şiddet yaşamaktadır. Evli kadınlar arasında cinsel şiddete maruz kalan kadınların oranı % 12'dir. 2013 itibarıyle ortalama evlenme yaşı 23,6 olup doğum öncesi bakım hizmetlerine erişim oranı %98'dir.

Türkiye'deki çocukların mevcut durumlara ve sahip oldukları haklara bakıldığından, özellikle kız çocukları arasındaki düşük okul kaydı oranları, çocuk işçiliği ve çocuğa karşı şiddet gibi sorunların öne çıktığı görülmektedir (Avrupa Komisyonu, 2014; UNICEF, 2012). İlköğretimde okullasma oranı erkekler için %99,5 ve kızlar için %99,6 iken, bu oran ortaöğretimde erkekler için %77,2'ye, kızlar için ise %76,1'e düşmektedir. Resmi istatistikler, okula gitmeyen erkek çocukların %49,5'inin çalıştığını; okula gitmeyen kız çocukların %60,5'inin ise ücretsiz olarak ev işleriyle ilgilediklerini göstermektedir. Çocuk yoksulluğu oranı (2012 itibarıyle) erkekler arasında %32, kızlar arasında %33,1'dir.

> Toplumsal Cinsiyet Eşitliğini Düzenleyen Yasal Çerçeve

Türkiye, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Bertaraf Edilmesi Sözleşmesi'ni (CEDAW) 1985 yılında imzalamış ve Sözleşme 1986 yılında yürürlüğe girmiştir. CEDAW'a ilişkin olarak hazırlanmış Ek İhtiyari Protokol ise, 2002 tarihinde onaylanmış ve 2003 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir. Anayasa'nın 90. Maddesine göre "... temel hak ve özgürlüklerle ilişkin milletlerarası anlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası anlaşma hükümleri esas alınır." Bu çerçevede CEDAW Sözleşmesi, kendisine aykırı düşebilecek ulusal düzenlemeler karşısında üstün konumdadır.

2001 ve 2004 tarihlerinde Medeni Kanun ve Türk Ceza Kanunu'nda yapılan değişiklikler, toplumsal cinsiyet eşitliğinin geliştirilmesi bakımından önemli düzenlemeler getirmiştir. 2004 tarihli Türk Ceza Kanunu özellikle kadınlara yönelik cinsel saldırı ve tecavüzün tanımlanması ve cezalandırılması yönünde iyileştirmeler sağlamıştır. Bunların yanı sıra, 2006/17 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile 'Çocuk ve Kadınlara Yönelik Şiddet Hareketleriyle Töre ve Namus Cinayetlerinin Önlenmesi İçin Alınacak Tedbirler' belirlenmiştir. İçişleri Bakanlığı'nın 2007/6 sayılı genelgesi ise 'Töre ve Namus Cinayetlerinin Önlenmesine Yönelik Tedbirlerin Koordinasyonu'nu düzenlemektedir.

2009 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi bünyesinde Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu kurulmuş ve aynı tarihte Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü

(KSGM) ile (mülga) Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirceme Kurumu Genel Müdürlüğü ve İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü arasında imzalanan 'Aile İçi Şiddet Mağdurlarına ve Mağdur Çocuklara Yönelik Verilen Hizmetlerin Kurumsal Kapasitesinin Artırılması ve İşbirliğinin Geliştirilmesine İlişkin Protokol' imzalanmıştır.

2010 tarihinde Anayasa'nın kanun önünde eşitliği düzenleyen 10'uncu maddesinde yapılan değişiklikle, "**Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür.**" hükmünün sonuna "**Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz.**" hükmü getirilmiştir. 2011'de ise Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB) olarak ayrı bir bakanlığa dönüştürülmüş ve 1990 yılında Başbakana bağlı 'Kadının Statüsü ve Sorunları Başkanlığı' adıyla kurulmuş olan ve günümüze dek farklı Bakanlıklar altında yapılandırılmış olan KSGM de bu kapsamda ASPB altında yapılandırılmıştır.

KSGM tarafından 2007-2010 'Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı' ve 2012-2015 'Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı' hazırlanmıştır. 2012-2015 Ulusal Eylem Planı kadına yönelik şiddetle ilgili yasal düzenlemeler, farkındalık yaratma, koruyucu hizmetler ve sağlık hizmetleri ile kurumlar arası işbirliği konularında spesifik hedeflere işaret etmektedir. KSGM tarafından ayrıca 2008-2013 Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Eylem Planı hazırlanmış, plan eğitim, sağlık, istihdam, çevre, karar mekanizmalarına katılım ve medyada toplumsal cinsiyet eşitliği konularını kapsamıştır. Ulusal Eylem Planı'nın süresinin sona ermesini takiben, 2014-2018 dönemini kapsayacak olan Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı'nın güncelleme çalışmaları gerçekleştirilmiştir.

Bunların haricinde, 2014-2018 dönemini kapsayan, Onuncu Kalkınma Planı'nda 'kadına yönelik şiddetin ve ayrımcılığın ortadan kaldırılabilmesi amacıyla özellikle erken çocukluktan başlayarak örgün ve yaygın eğitim yoluyla toplumsal bilinc düzeyinin yükseltilmesi', temel amaçlar arasında yer almaktadır. Dokuzuncu Kalkınma Planı döneminden itibaren 'sosyal hizmetlerde aile temelli bir yaklaşımı' geçilmiş ve kadınların güçlendirilmesine yönelik hedefler bu kapsam altına alınmıştır. Bu bağlamda Aile Eğitim Programları (AEP) başlatılmış, ailelere yönelik danışmanlık hizmetleri yaygınlaştırılmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti, 'Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi' (İstanbul Sözleşmesi)'ni imzalayan ilk ülke olmuştur.

Sözleşme 24 Kasım 2011 tarihinde çekincesiz olarak onaylanmış ve 8 Mart 2012 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Akabinde, 6284 sayılı **Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun** 8 Mart 2012 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Genel Kurulu'nda kabul edilmiş ve 20 Mart 2012 tarih ve 28239 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Böylece, bir önceki, 4320 sayılı 'Ailenin Korunmasına Dair Kanun'un kapsamı, İstanbul Sözleşmesi doğrultusunda genişletilmiştir.

> Kadına Yönelik Şiddete Karşı Önleme ve Müdahale Hizmetleri

6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun

1998 yılında çıkarılan 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun ile "aile içi şiddet" kavramı ilk kez yasalara girmiştir; aile içi şiddet durumunda, mağdurun şikayeti olmaksızın (üçüncü şahısların bildirimle) polis ve adalalet mekanizmasının harekete geçmesi sağlanarak, şiddete karşı çok önemli bir güvence sistemi getirilmiştir. Kanunun uygulanmasına yönelik olarak İçişleri Bakanlığı ve Adalet Bakanlığı tarafından genelgeler çıkarılmış ve bu konuda çeşitli eğitim programları uygulanmıştır.

2007 ve 2008 yıllarında yapılan düzenlemelere rağmen, uygulamada duyulan ihtiyaç nedeni ile Kanunu değerlendirme süreci başlamıştır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı koordinasyonunda başta kadın sivil toplum kuruluşları olmak üzere, ilgili tüm kurum ve kuruluşların görüşleri alınarak, güncel ihtiyaçları ve Türkiye'nin

uluslararası taahhütlerini karşılayacak şekilde yeni bir kanun hazırlanmıştır. "6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun" 20 Mart 2012 tarih ve 28239 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Kanun, şiddete uğrayan veya şiddete uğrama tehdisesi bulunan kadınların, çocukların, aile bireylerinin ve tek tarafından israrlı takip mağduru olan kişilerin korunması ve bu kişilere yönelik şiddetin önlenmesi amacıyla alınacak tedbirlerle ilişkin usul ve esasları düzenlemektedir. Ayrıca, şiddetin önlenmesi ve koruyucu ve önleyici tedbirlerin etkin olarak uygulanmasına yönelik olarak destek ve izleme hizmetlerinin yedi gün yirmi dört saat esası ile yürütüleceği "Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri"nin kurulması ve verilecek destek hizmetleri düzenlenmiştir.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2014

**Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi
ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi
(İstanbul Sözleşmesi)**

11 Mayıs 2011 tarihinde **İstanbul’da** imzaya açılan Sözleşme, aralarında Türkiye’nin de bulunduğu **25 ülke** tarafından imzalanmış ve 24 Kasım 2011 tarihinde TBMM tarafından onaylanarak, **8 Mart 2012** tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sözleşmeyi çekincesiz olarak onaylayan ilk devlet Türkiye’dir. Sözleşme kadına yönelik şiddetle mücadele alanında **yasal çerçeve oluşturan ve uluslararası bağlayıcılığa sahip ilk düzenleme olması** açısından önemlidir. Kadına yönelik şiddetle mücadele, **önleme, koruma, ceza ve politika üretme boyutlarıyla** ele alınmıştır. Sözleşme hükümleri, devletlere “özen yükümlülüğü” çerçevesinde hareket etme zorunluluğu getirmektedir. Söz konusu Sözleşme bu alanda yasal çerçeve oluşturan ve uluslararası bağlayıcılığa sahip ilk düzenleme olması açısından önemlidir. Ayrıca Sözleşme, fiziksel, cinsel, psikolojik şiddetin yanı sıra, zorla evlendirme ve kadın sünneti gibi farklı şiddet türlerini de tanımlamakta ve bunlara yaptırımlar getirmektedir.

Uluslararası alanda kadına yönelik şiddetle ilgili ilk bağlayıcı belge olan söz konusu sözleşme ile kadına yönelik şiddet ve aile içi şiddetin önlenmesi, cezalandırılması ve tazminine yönelik mevzuat düzenlemelerinin yapılması,

ulusal düzeyde veri toplanması ve eşgündümden sorumlu resmi bir kurumun belirlenmesi hususları düzenlenmiştir. Kadına yönelik şiddet ve aile içi şiddet konusunda yaşanan gelişmelerin izlenebilmesi ve denetlenebilmesi için bir uluslararası izleme komitesinin kurulması, sözleşmenin getirdiği en önemli yeniliklerden bir tanesidir. Sözleşme çerçevesinde kadına yönelik şiddet ve aile içi şiddetle mücadele alanında öngörülen düzenlemeler arasında; devlet kurumlarının ve görevlilerinin kadına karşı şiddet uygulanmamasını sağlama, kadına karşı şiddet ve aile içi şiddetin önlenmesi, cezalandırılması ve tazmin edilmesine yönelik mevzuat düzenlemelerinin yapılması, ulusal düzeyde very toplantılarından ve eşgündümden sorumlu bir resmi kurumun tespit edilmesi bulunmaktadır. Bunun yanı sıra Sözleşmenin uygulanmasını izlemek üzere bir uluslararası izleme mekanizmasının oluşturulması (GREVIO - Kadına Karşı Şiddet ve Aile İçi Şiddetle Mücadele Uzmanlar Grubu), ulusal düzeyde toplanan verilerin GREVIO ile paylaşılması, Sözleşmenin uygulanma durumu hakkında GREVIO’ya rapor sunulması ve GREVIO ziyaretlerinin kabul edilmesi öngörmektedir.

Kanun kapsamında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı olarak hizmet veren kurumlar şunlardır (ASPB, 2104).

Kadın Konukevleri (Sığınma Evleri)

Fiziksel, duygusal, cinsel, ekonomik ve sözlü istismara veya şiddete uğrayan kadınların, şiddetten korunması, psiko-sosyal ve ekonomik sorunlarının çözülmesi, güçlendirilmesi ve bu dönemde kadınların varsa çocukları ile birlikte ihtiyaçlarının da karşılanması suretiyle geçici süreyle kalabilecekleri yatılı sosyal hizmet kuruluşlarıdır. Konukevleri, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları tarafından kurulup işletilmektedir.

Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmelik 5 Ocak 2013 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Söz konusu Yönetmeliğin 19. maddesinde kadın konukevlerinde sunulacak hizmetler şu şekilde sıralanmıştır;

- Güvenlik
- Psiko-sosyal destek
- İstihdama yönelik destek
- Hukuki destek
- Kreş yardımı
- Harçlık
- Yönlendirme ve rehberlik
- Tıbbi destek
- Geçici maddi yardım
- Mesleki eğitim kursu
- Grup çalışmaları
- Çocuklar için burs
- Sosyal, sanatsal ve sportif faaliyetler

2014 yılı Mart ayı itibarıyle Bartın, Niğde, Sinop, Rize, Muş ve Bitlis illeri dışında tüm illerde kadın konukevi bulunmakta olup bahsi geçen diğer illerde de konukevi açılış çalışmaları devam etmektedir. Konukevlerinin bağlı olduğu kurumlara göre dağılımı ve kapasiteleri aşağıdaki tabloda sunulmaktadır.

Bağılı olduğu kurum	Sayı	Kapasite
Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü	90	2471
Yerel Yönetimler	32	779
Sivil Toplum Kuruluşu	3	36
Toplam	125	3286

Yukarıdakilerin haricinde, şiddete maruz kalan ve hakkında barınma tedbir kararı verilen erkeklerle hizmet vermek üzere, ASPB'ye bağlı, İzmir İlinde 18 kapasite, İstanbul İlinde ise 12 kapasite ile "Erkek Konukevleri" hizmete açılmıştır.

İlk Kabul Birimleri

Siddete maruz kalan, bu sebeple barınma ihtiyacı bulunan ve Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüklerine başvuran kadınlar hakkında ilk değerlendirmelerin yapıldığı, psiko-sosyal ve ekonomik durumlarının incelendiği, geçici kabulleri yapılarak iki haftaya kadar kalabilecekleri birimlerdir. Şiddete maruz kalan kadın, ilde konukevi bulunmaması/kapasitesinin yeterli olmaması veya kadının şartlarının doğrudan konukevine yerleşmeye uygun bulunmaması durumunda İlk Kabul Birimine kabul edilir. Meslek elemanları tarafından yapılan ilk gözlem sonucuna göre uygun sosyal hizmet modeli/yapılacak işlemler belirlenir. İlk kabul birimlerinde aşağıdaki hizmetler sunulur:

- Geçici kabul yapılarak iki haftaya kadar barınma hizmeti,
- İlk gözlemlerin yapılması,
- Psiko-sosyal ve ekonomik durum tespiti,
- Tıbbi kontrol ve tedavi sürecinin başlatılması,
- Rehberlik, danışma ve yönlendirme.

2014 yılı Mart ayı itibarı ile 23 ilde (Edirne, Kırklareli, Isparta, Kayseri, İstanbul, Bursa, Balıkesir, İzmir, Kütahya, Uşak, Denizli, Zonguldak, Eskişehir, Ankara, Antalya, Amasya, Mersin, Gaziantep, Diyarbakır, Erzurum, Mardin, Osmaniye, Kastamonu ve Şırnak) toplam 25 ilk kabul birimi hizmet vermektedir.

Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri

Şiddetin önlenmesi ile koruyucu ve önleyici tedbirlerin etkin bir biçimde uygulanmasına yönelik olarak, şiddete uğramış ya da şiddete uğrama riski bulunan kadınların başvurabileceği, danışmanlık, rehberlik ve yönlendirme hizmetleriyle, ihtiyaç duydukları konularda güçlendirici ve destekleyici hizmetleri veren; izleme çalışmalarını yedi gün yirmi dört saat esası ile yürüten ve şiddetle mücadele alanındaki diğer kamu kurum ve kuruluşları ile işbirliği içerisinde koordineli olarak çalışmalarını sürdürden merkezlerdir. ŞÖNİM'lerin kanun ve yönetmelikle düzenlenen görevleri şunlardır:

- Şiddet olgusu hakkında veri toplama,
- Şiddete Maruz Kalan Bireylere Yönelik Hizmetler: Maddi yardım, hukuki destek, tıbbi destek, psiko-sosyal destek, istihdama yönelik destek, barınma hizmeti, kreş庄, yardım, yönlendirme ve rehberlik, eğitim-öğretim konusunda destek hizmeti,
- Şiddet Uygulayana Yönelik Hizmetler: Öfke kontrolü, rehabilitasyon, alkol ve madde bağımlılığı ile mücadeleye yönelik danışmanlık ve yönlendirme, meslek edinmesi yönünde danışmanlık ve rehberlik hizmeti.

Aralık 2016 tarihi itibarıyle Türkiye genelinde 49 ilde hizmet vermektedir; Adana, Adıyaman, Aksaray, Amasya, Ankara, Antalya, Bartın, Batman, Bingöl, Burdur, Bursa, Çanakkale, Çorum, Denizli, Diyarbakır, Düzce, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Eskişehir, Gaziantep, Gümüşhane, Hakkari, Hatay, İsparta, İstanbul, İzmir, Kahramanmaraş, Kars, Kayseri, Kilis, Kocaeli, Konya, Malatya, Manisa, Mersin, Muş, Osmaniye, Sakarya, Samsun, Sivas, Şanlıurfa, Tekirdağ, Trabzon, Tunceli, Uşak, Van, Yalova ve Zonguldak.

Alo 183 Aile, Kadın Çocuk ve Özürlü Sosyal Hizmet Danışma Hattı

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesinde çalışan Alo-183 Hattı şiddete uğrayan ya da uğrama riski taşıyan ve desteğe ihtiyacı olan kadın ve çocuklar için psikolojik, hukuki ve ekonomik danışma hattı olarak çalışmaktadır; bu kişilere hakları konusunda ve başvuracakları yerlerle ilgili bilgi verilmektedir. Bu hat haftanın 7 günü 24 saat ücretsiz olarak hizmet vermektedir.

ASPB dışında kadına şiddetle ilgili hizmetlerin sunumunda önemli yer alan kurum ve kuruluşlar aşağıdaki gibi özetlenebilir (Erseçen & Tosun, 2015).*

* Aşağıdaki bölüm Kadın Dayanışma Merkezi İşleyisi Eğitim El Kitabı'ndan alınmıştır. Kaynak: Erseçen, D. ve Tosun Z. (2015), Kadın Dayanışma Vakfı 'Yerel İşbirlikleri Aracılığıyla Şiddetle Mücadele Mekanizmalarının Geliştirilmesi Projesi'. Ankara, 2015.

Belediyeler

5393 sayılı Belediyeler Kanunu'nunda yapılan değişiklik uyarınca "Büyükşehir belediyeleri ile nüfusu 100 binin üzerindeki belediyeler, kadınlar ve çocukların için konukevleri açmak zorundadır." ibaresi yer almaktadır. Gittikçe artan sayıda belediye kadın danışma merkezi, aile danışma merkezi, konukevi gibi şiddete uğrayan kadınların başvurup psikolojik, tıbbi, hukuksal destek alabilecekleri merkezler kurmaktadır.

Barolar

Barolar bünyesinde faaliyet yürüten Kadın Hakları Komisyonları ve Adli Yardım Büroları, şiddete uğramış olan kadına Cumhuriyet Savcılığına yapılacak şikayet de dâhil tüm hukuk davası surecini ücretsiz olarak takip etmek için ücretsiz avukat (yargılama giderleri de Adli Yardım Bürosu tarafından karşılanmak üzere) tayin edecektir. Şiddete uğrayan kadının Adli Yardım Bürosunun ücretsiz avukat hizmetinden yararlanmak için kimlik, ikametgâh belgesi ve muhtardan alınan fakirlik belgesi ile başvurması yeterlidir. Ayrıca şiddete uğramış mağdur kadın, polis merkezinde yaptığı şikayet sırasında avukat istediğini bildirdiğinde kendisine Baro bünyesinde kurularak çalışan Ceza Muhakemeleri Kanunu (CMK) Bürosundan ücretsiz avukat atanacak ve avukat şiddete uğramış olan kişinin şikayetçi olması nedeni ile açılacak olan ceza davasını yürütecektir.

Polis Merkezleri ve Jandarma Karakolları

Şiddete uğrayan kadın, en yakın polis merkezine ya da Jandarma Karakoluna giderek şiddet uygulayan kişi hakkında şikayetçi olabilir. Şikayette polis ya da Jandarma tarafından hemen Cumhuriyet Savcısına bildirilecektir. Kolluk, şiddete uğrayan ve bu nedenle gelen kişiyi Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun konusunda bilgilendirecek ve başvuran kişinin barınma ihtiyacı ve güvenliğini ASPB ile işbirliği içerisinde sağlayacaktır. Ayrıca 6284 sayılı Kanun kapsamında gecikmesinde sakınca bulunan hallerde Kolluk Amiri tarafından -ilk iş günü ilgili makamın onayına sunulmak kaydıyla- mağdur hakkında koruyucu tedbir, şiddet uygulayan hakkında önleyici tedbir kararı verilebilmektedir. Bunun yanı sıra 7/24 hizmet veren 155 Polis İmdat ve 156 Jandarma İmdat hattından telefon yolu ile şikayet süreci başlatılabilir.

Valilikler ve Kaymakamlıklar

6284 sayılı Kanun ile kadına yönelik şiddetle mücadele kapsamında mülki amirlere de çeşitli yetkiler verilmiştir. Bu kapsamda, korunan bireylerle ilgili olarak uygulamanın çabuk ve etkin olması bakımından mülki amir tarafından koruyucu tedbir kararlarının verilebileceği düzenlenmiştir. Bu çerçevede, "korunan kişi" hakkında mülki amir tarafından;

- barınma yeri tespiti,
- geçici maddi yardım yapılması,
- psikolojik, mesleki, hukuki ve sosyal destek hizmetlerinin verilmesi,
- resen geçici koruma altına alınması
- kreş imkânından faydalandırılması
- tedbir kararları alınacaktır.

Cumhuriyet Savcılığı

Şiddete uğrayanın polis merkezinin dışında doğrudan Cumhuriyet Savcılığına başvurması da mümkündür. Cumhuriyet Savcısı durumu en seri şekilde Aile Mahkemesine bildirecek, Aile Mahkemesi 6284 Sayılı Kanun kapsamında uzaklaştırma kararı ile birlikte diğer tedbirleri alabilecektir. Ayrıca Cumhuriyet Savcılığına yapılan şikayetle birlikte Adli Tıp Kurumundan rapor alınması talep edilebilir. Cumhuriyet savcısının soruşturma sonucunda şiddet uygulandığına kanaat getirdiğinde şiddet uygulayan hakkında kamu davası açması mümkündür.

Aile Mahkemeleri

9.1.2003 tarih 4787 sayılı Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Usullerine Dair Kanuna göre, Aile Mahkemeleri, aile hukukundan doğan dava ve işleri görürler. Ayrıca bu mahkemeler 20.5.1982 tarihli ve 2675 sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanuna göre aile hukukuna ilişkin yabancı mahkeme kararlarının tanıma ve tenfizini yaparlar. Aile Mahkemeleri bünyesinde, davanın esasına girilmeden önce veya davanın görülmesi sırasında, mahkemece istenen konular hakkında taraflar arasındaki uyuşmazlık nedenlerine ilişkin araştırma ve inceleme yapmak ve sonucunu bildirmek, mahkemenin gerekli gördüğü hallerde duruşmada hazır bulunmak, istenilen konularla ilgili çalışmalar yapmak

ve görüş bildirmek, mahkemece verilecek diğer görevleri yapmak üzere Adalet Bakanlığınca, tercihen; evli ve çocuk sahibi, otuz yaşıını doldurmuş ve aile sorunları alanında lisansüstü eğitim yapmış olanlar arasından, birer psikolog, pedagog ve sosyal pracmacı atanır.

6284 Sayılı Kanun kapsamında “korunan kişi” hakkında bazı kararlar Aile Mahkemesi Hâkimî tarafından verilmektedir. Ayrıca Kanun’un etkinliğini ve caydırıcılığını artırmak amacıyla şiddet uygulayan kişinin tedbir kararlarına aykırı hareket etmesi halinde uygulanacak zorlama hapsi kararı da Aile Mahkemesi Hâkimî tarafından alınabilmektedir.

Sağlık Kurum ve Kuruluşları

Kadınların şiddete maruz kaldıklarında başvurabilecekleri kurumlar arasında olan sağlık kuruluşları hem şiddete uğrayanın tıbbî tedavisinin yapılması hem de kadına yönelik fiziksî ve psikolojik şiddetin belgelенerek rapor edilmesi bakımından son derece önemlidir. Sağlık kurum ve kuruluşları; aile sağlığı merkezleri, hastaneler ve Adli Tıp Kurumlarıdır. Ayrıca üniversite hastanelerinin acil servislerinde oluşturulan Kriz Merkezleri de, şiddete uğrayan kadınların tedavilerinin yapılarak, psikolojik destek verilen ve yönlendirilen birimler olarak faaliyet yürütmektedir. 51 ilde hastanelerin acil servislerinde oluşturulan 103 adet Psikososyal Destek ve Krize Müdahale Birimi’nde aile içi şiddet konusunda da psikososyal destek hizmetleri sağlanmaktadır.

Valilik ve Kaymakamlıklar: Sosyal Yardımlar

Ekonominik desteği ihtiyaç duyan kadınlar Valilik ve Kaymakamlıklar bünyesinde hizmet veren Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarından bu konuda destek alabilmektedir. Yine bazı illerde kaymakamlık- kadın örgütü işbirliği ile açılmış konukevleri de mevcuttur.

Sivil Toplum Örgütlerine bağlı Kadın Danışma/Dayanışma Merkezleri

Kadın danışma merkezleri, kadınların şiddete uğradığında yüz yüze, telefonla ya da internet aracılığı ile başvurabileceği danışmanlık ve yönlendirme merkezleridir. Kadınlara ve çocuklarına şiddetle mücadele sürecinde ihtiyaç

duydukları konularda ücretsiz destek sağlar ya da sağlayabilecek kuruluşlara yönlendirir. Sığınakların adresleri güvenlik sebebiyle gizli tutulduğundan kadın danışma merkezleri sığınaklar için başvuru noktası olarak da faaliyet gösterir.

6

Çocuk Evliliklerine Yönelik Önleme ve Müdahale Stratejileri



Programlara yapılan yatırımlar artmasına rağmen, çocuk evliliği hem ulusal hem de uluslararası toplulukların daha fazla üzerine eğilmesi gereken yaygın bir sorun olmayı sürdürmektedir. Çocuk evliliklerinin hâlen devam ediyor olması, geçmişteki çabaları gözden geçirerek farklı ortamlarda çocuk evliliği sorununu en iyi çözümleyen modelleri tespit etme ihtiyacına işaret etmektedir. Bununla birlikte, birçoğu hâlâ yazılı kanıtlara dayalı değildir; politikaları ve programları kapsamlı bir şekilde gözden geçiren çalışmaların sayısı da hâlen sınırlıdır. Uluslararası Kadın Araştırmaları Merkezi'nin (ICRW) 2011 yılı raporu, (2007'de tespit edilen) programların sadece % 10'unun değerlendirildiğini ve değerlendirme sürecinin titiz metodolojilere dayanmadığını ortaya koymaktadır. Aşağıda çeşitli kurumlar ve BM kuruluşları tarafından yapılan değerlendirmeler özetlenmekte, çocuk evliliğini önlemek ve ortadan kaldırmak için uygulanan strateji ve önlemler gözden geçirilerek bu konuda kazanılan başarılıara ve karşılaşılan güçlükler dikkat çekilmektedir.

> Kanunlar ve Politikalar

Kanunlar düzeyinde alınan tedbirlerin ve uygulanan stratejilerin çoğu, uluslararası ve bölgesel insan haklarını ulusal kanunlara eklemlemeyi amaçlamaktadır. Dolayısıyla, evlilik için asgari yaş sınırını 18 olarak belirleyen, kız çocukların ve kadınların haklarını koruyan sağlam yasal mevzuatlara ihtiyaç vardır. Çocuk evliliği sorununu çözmeye yönelik kanunları ve politikaları güçlendirmek adına başvurulabilecek yollardan bazıları politika geliştirme, doğum ve evliliklere ilişkin kayıt sistemlerinin güçlendirilmesi, hesap verebilirliğin artırılması ve ulusal/bölgesel/yerel kurumların izlenmesidir (GNB, 2015b).

Yasal Tedbirler

Hem CEDAW Komitesi hem de Çocuk Hakları Komitesi bireylerin özgürce evlenebilme haklarını korumak için ek yasal önlemlerin alınması gerektiğini vurgulamıştır. Buna örfi hukuk ve yazılı hukuku içeren çoklu hukuk sistemleri de dâhildir. Bununla birlikte, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi'nin (OHCHR) 2014 yılı raporuna göre hâlihazırda 147 ülkede 18 yaşından küçük çocukların evlenmesine aile, eş ya da bakım veren kişinin izniyle, mahkeme izniyle veya kültürel teamüllere göre ya da dini kanunlar uyarınca izin

verilmektedir. Türkiye'de olduğu gibi, Mısır ve Nijerya gibi bazı ülkelerde de birbirinden farklı ve bazen birbiriyile çelişen kanunlarda çocuk evliliğine ilişkin hükümlere yer verilmektedir (OHCHR, 2014).

Bazı ülkelerde bu sorunla başa çıkabilmek için incelemeler yürütülmekte ve ilgili kanunları uyumlulAŞırmak için değişiklikler yapılmaktadır⁸. Diğer taraftan bazı ülkelerde ise çocukların evlilik yapmaya zorlayan kişilere ceza öngören yasalar çıkartılmıştır⁹.

Sivil toplum kuruluşlarının dikkat çektiği gibi, çocuk evliliklerinin cezalandırılmasında aile üyelerinin yasal takibatı ve hapse atılması söz konusu olduğu durumlarda, bazı mağdurlar, özellikle de göçmen topluluklar ve azınlıklara mensup çocuklar, çocuk yaşıta evlendirildiklerini (ya da evlendirileceklerini) açıklamaktan cayabilirlər (OHCHR, 2014, sf.15). Yukarıdaki örnekler çocuk evliliklerinin kültürel sebepleriyle birlikte göz önüne alındığında, yasal reformlara ailelere ve topluluklara yönelik farkındalık artıracı çabaların eşlik etmesi gereği açıkça görülür.

Politikalar/Eylem Planları

Şu anda birçok ülke çocukların evliliklerini ortadan kaldırmak ve önlemek için eylem planları hazırlamakta ve ülke genelindeki devlet kurumları, SKT'lar ve uluslararası kuruluşlar arasındaki koordinasyonu güçlendirmektedir.

⁸ İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi'ne sunulan raporlara göre, Suriye Arap Cumhuriyeti kısa süre önce böyle bir değişiklik teklifinde bulunmuştur. Raporda İsviçre, Arnavutluk, Azerbaycan, Benin, Mısır, Fransa, Gine Bissau, Kenya, Madagaskar ve Kore Cumhuriyeti'nde de zorla evlilik ve çocuk evliliklerine ilişkin yasal koruma konusunda gelişme kaydedildiği belirtilmektedir. Diğer yandan, Birleşik Krallık Zorla Evlilikten Koruma Yasası (2008) bu konudaki ulusal mevzuatlara bir örnektir, bu yasa ile çocuk evliliklerine ilişkin yaptırımlar ve cezalar getirilmiş ve çocuk yaşıta evlilik ve zorla evlilik mağdurlarına yönelik idari düzenlemeler de yapılmıştır.

⁹ Bu türdeki kanunlara örneklerden biri de Avustralya'da 2013 yılında kabul edilen Kölelik Kanunu'dur. Bu kanun ile zorla evlilik suçlarına dört yıla kadar, bu konudaki daha ağır suçlara ise yedi yıla kadar hapis cezası öngörmektedir. Bu ceza, mağdurun 18 yaşından küçük olması gibi nedenlerden dolayı ağırlaştırılabilirilmektedir (OHCHR, 2014, sf.10). OHCHR raporunda Azerbaycan'ın da ceza yasasını zorla evlilik bir suç teşkil edecek şekilde değiştirdiği ve benzer bir sürecin Ingiltere'de de devam ettiği belirtilmektedir. Diğer bir örnek de Fas'taki Moudawana veya yeni "Aile Kanunu"dur, bu kanun ile kadınların evlilik alanındaki haklarına ilişkin önemli ilerlemeler kaydedilmesi amaçlanmıştır. Bununla birlikte, halkın kanuna ilişkin algısı hakkında yapılan bir değerlendirme, kökleşmiş ataerkil yaklaşımının ve davranışlarının bu kanunun etkinliğini sınırladığını ortaya koymaktadır (Sabbe ve ark., 2013).

Bunlara örnek olarak Etiyopya'da yakın zaman önce Kadın Bakanlığı tarafından hayata geçirilen Çocuk Evliliğinin Sonlandırılması İttifakı, Sierra Leone'de uygulanan Ergen Hamileliklerinin Önlenmesine İlişkin Ulusal Strateji (2013-2018) ve Norveç'te yasal değişiklikler, farkındalık yaratma, kriz önleme ve zorla evlendirme vakalarına yönelik ulusal yardım hattı konularında hayata geçirilen 4 eylem planı gösterilebilir (ayrintılar için lütfen OHCHR, 2014, sayfa 12'ye bakınız). Yakın zamana ait diğer bir "iyi örnek" olarak BM Nüfus Fonu (UNFPA) tarafından Malavi Ulusal Gençlik Konseyi ortaklığında hayata geçirilen kampanya gösterilmektedir. Hedef kitlesi milletvekilleri olan bu savunu kampanyasında milletvekillerinden çocuk evliliklerinin sonlandırılması çalışmalarına destek vermesi istenmiştir. Kampanya sonucunda evlenme yaşıının 16 olarak belirlendiği bir kanun yürürlükten kaldırılmıştır. Ayrıca hükümetin uygulamaya koyduğu 2. Büyüme ve Kalkınma Stratejisi'nde kız çocukların eğitimi ve geç yaşta evlilik hususlarının toplumsal kalkınmanın en temel unsurları arasında olduğu vurgulanmıştır. Söz konusu kampanya, çocuk evlilikleri ile mücadelenin devletin en üst kademelerine taşınmasına iyi bir örnek teşkil etmektedir (UNFPA, 2012).

Çocuk evliliklerinin sona erdirilmesi için uygun şartların sağlanması yönelik eylem planları ve/veya politikalar geliştirilmesi ve ulusal mevzuatlarda değişiklikler yapılması, UNICEF'in 2014-2017 Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Eylem Planı kapsamında yer alan temel konular arasında değerlendirilmektedir. UNICEF aşağıdaki hedefler doğrultusunda hem devletlerle hem de uluslararası kuruluşlarla işbirliği yapmaya devam etmeyi planlamaktadır:

"Evlilik yaşıının 18 olarak belirlendiği politika çerçevelerini ve uluslararası standartları desteklemek ve evlilik konusunda genç yaştaki kızlar ve erkeklerin tam irade sahibi olması ve rızasının alınması şartını getirmek. ... UNICEF, bu sorunun başarılı bir şekilde çözüme kavuşturulması için gereken ara önlemler geliştirilmesi sürecinin öncülüğünü üstlenecek ve çocuk evliliklerinin sonlandırılmasına yönelik bütçeli ulusal eylem planları geliştirilmesine destek verecektir."

> Kız Çocuklarının Güçlenmesi

Kız çocukların güçlenmesine yönelik tedbirler ve stratejilerde kız çocukların sahip oldukları haklar konusunda bilinçlendirilmesi ve kız çocukların katılım ve refahına yönelik yatırımlar yapılması amaçlanmaktadır. Bu tür programlarda ulaşım istenen temel vizyon; kız çocukların akran grupları ve kolektif etkinlikler vasıtasıyla birbirleriyle dayanışma içinde olma imkânlarına sahip olması, kadınlar ve kız çocukları için alternatif ekonomik ve sosyal roller sunulması ve bunlara değer verilmesi, evli ve bekâr kız çocukların sağlık ve eğitim imkânları ile ekonomik ve yasal desteği erişimlerinin güçlendirilmesidir (GNB, 2015b).

Uluslararası Kadın Araştırmaları Merkezi (ICRW) tarafından 2011 yılında yapılan bir araştırmaya göre çocuk evlilikleriyle mücadele amacıyla uygulanan programların büyük çoğunlığında kız çocukların bizzat kendileri hedef alınarak, eğitimlere, beceri geliştirme eğitimlerine, bilgi paylaşımına, güvenli alanlar oluşturulmasına ve destek ağları geliştirilmesine odaklanıldığı görülmektedir. Bu programların taraması yapıldığında sadece bir kaç yıl gibi kısa bir sürede çocuk evlilikleri konusundaki bilgi, davranış ve tutumlarda değişimler yaşadığı görülmüştür. Ancak bazı müdahalelerin karşılaştırmalı etkililiklerini tespit edebilmek için daha fazla araştırma yapılması gerekmektedir (UNFPA, 2012).

Kız çocukların güçlendirilmesini amaçlayan bu programlar/stratejilerde a) eğitim yoluyla güçlendirme, b) destekleyici sosyal ağlar yoluyla güçlendirme ve c) ekonomik olarak güçlendirme hususlarına ağırlık verilebilir. Aşağıda da açıkladığı üzere bunların hepsi birbiriyile bağlantılıdır.

Kız çocukların ve kadınların eğitim yoluyla güçlendirilmesi devletlerin en sık başvurduğu önleyici stratejidir. Bu stratejide aynı zamanda yaygın eğitim ve mesleki eğitim programlarına da yer verilmektedir. Kız çocukların örgün eğitime kayıt oranlarının artırılmasının genellikle çocukların ailelerine veya vasilerine doğrudan mali yardım yapılması ve kız çocukları için devlet yardımcı ve/veya burs sağlanması ile bağlantılı olduğu görülmektedir¹⁰. ICRW tarafından 2011 yılında yapılan bir araştırmaya göre, kız çocukların eğitim yoluyla güçlendirilmesi amaçlanan programlarda yan sayfada yer alan müdahalelere başvurulmaktadır:

KIZ ÇOCUKLARININ GÜÇLENMESİ

- Kız çocuklarına sağlık, beslenme, para, finans, hukuk bilinci, iletişim, müzakere, karar alma ve diğer ilgili konularda verilen yaşam becerileri eğitimi.
- Kız çocuklarına gelir kazanma becerileri kazandırmak için verilen meslek ve geçim becerileri eğitimi.
- Cinsel eğitim ve üreme sağlığı eğitimi (yaşam becerileri konusuna dâhil edilebilir).
- Kız çocuklarını sürekli bilgilendirme ve destekleme amacıyla gençlik liderleri, yetişkinler, öğretmenler gibi kitlelere yönelik rehberlik ve akran grubu eğitimi.
- Kız çocukların ev dışındaki ortamlarda insanlarla görüşebilme, bir araya gelebilme, bağlantılar kurma ve sosyalleşme imkânı sağlamaya yönelik “güvenli alanlar” veya forumlar, kulüpler ve toplantılar.

Kadın örgütleri başta olmak üzere sivil toplum örgütleri ve dini liderlerin kız çocukların eğitim yoluya güçlendirilmesini amaçlayan bu tür stratejilerde önemli bir yere sahip olduğu vurgulanmaktadır.

UNFPA 2012 araştırmasına göre, kız çocukların örgün eğitime kayıt yaptırmasını veya örgün eğitime geri dönmesini sağlamak amacıyla sivil toplum kuruluşları tarafından desteklenen programlardan birçoğu kız çocukların evliliği ertelemesine katkı sağlamıştır. Ancak bu programların çok azının etki değerlendirmesi yapılmakta ve daha geniş çaplı eğitim sistemlerine entegre edilmektedir.

Kız çocukların okula kayıt oranlarını artırmak için kız çocuklarına veya ailelerine verilen teşviklerin haricinde bir başka strateji de okul dışında kalan kız çocukların doğrudan ekonomik yönden güçlendirilmesini hedeflemektedir. Bu tür programlarda genellikle beceri eğitimleri, mikro krediler, iş yaratma ve iş bulma hizmetleri yoluya geçim kaynağı oluşturma imkânları sağlanması

¹⁰ Bu programlara örnek olarak şunlar gösterilebilir: Malavi'de şartlı nakit transferi alan kız çocukların kontrol grubundaki kız çocuklarına göre evlendirme oranının %40 daha az olduğu Zomba nakit transferi programı (UNFPA, 2012), Mısır'da evlendiği veya anne olduğu için okulu bırakmaya zorlanan kız çocukları da dahil olmak üzere okul dışında kalan kız çocukların örgün eğitime geri dönmemeye hazırlandığı İslak programı, Nijerya'da burs, şartlı nakit transferi, ekonomik destek ve toplumsal seferberlik gibi yollarla başvurarak erken yaşıta evliliklerin önlenmesinin amaçlandığı ve devlet tarafından uygulanan program (OHCHR, 2014).

amaçlanmaktadır. Kız çocukları ve ailelerine sağlanan ekonomik destekler ve teşvikler özellikle örgün eğitimine devam etme imkânı olmayan kız çocukları için erken yaşta evliliğe karşı iyi bir alternatif sunmaktadır (ICRW, 2011; UNFPA, 2012).

UNICEF'in 2014-2017 Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Eylem Planı'nda kız çocukların eğitim, yaşam becerileri ve sağlık bilgileri ve hizmetlerine erişim imkânlarının artırılmasını öngören bir temel hedef belirlenmiştir.

"Eğitim ve özellikle de ortaöğretimimin çocuk evliliklerine karşı en etkili önleyici tedbir olduğu anlaşıldığı için UNICEF, çocuk evliliklerini önleme çalışmalarında ve bu tür çalışmalara vereceği desteklerde kız çocukların ortaöğretime geçişine yönelik programlara da başvuracaktır. Yine benzer şekilde yaşam becerilerinin de evlilik yaşının yukarı çekilmesinde etkili olduğu gözlemlenmektedir ve bu sebeple UNICEF hem okullarda hem de okul dışındaki yaşam becerileri kazandırmaya yönelik programları destekleyecektir ve eş zamanlı olarak ergen kız çocukları için entegre sağlık hizmetleri de sunacaktır. Toplumsal cinsiyete ve yaşa göre şekillendirilen sağlık hizmetleri ve alternatif eğitim programları çocuk evliliklerinin olumsuz sonuçlarının ortadan kaldırılmasında önemli bir yere sahip olduğundan, bu müdahale çocuk yaşta evlendirilen kız çocukları için ayrı bir öneme sahip olacaktır."

> Sosyal Norm Değişimine Yönelik Müdahaleler

Bu stratejinin temel amacı aileleri, toplulukları ve gençleri çocuk evliliklerinin yarattığı olumsuz etkiler hakkında bilinçlendirmek, sosyal norm değişimi başlatabilmek ve toplumun harekete geçmesini sağlamaktır. Ayrıca çocuk evliliklerine karşı alternatifler sunmak ve ailelerin, toplulukların ve gençlerin bu alternatiflere değer vermesini sağlamak da önemli bir noktadır. İlerleyen bölgümlerde tekrar bahsedileceği üzere bu tür stratejilerde erkeklerin çocuk yaşta olan kızlarla evlenmeyi reddetmelerini sağlamak amaçlanmaktadır (GNB, 2015b).

Bu strateji, çocuk evliliklerinin asıl sebebinin toplumsal normlardan kaynaklandığı kabul edilen ve çocuk evliliklerinin ortadan kaldırılması ve önlenmesini amaçlayan programlarının temel bileşeni olarak değerlendirilmektedir.

Bu stratejinin benimsendiği programlarda aşağıdaki müdahale çalışmaları yapılmaktadır (IRCW, 2011):

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere ailelerin haricinde erkekler ve erkek çocukların, dini liderlerin ve hizmet sağlayıcıların da katılımı, başarıya ulaşan farkındalık arttırma kampanyalarının en önemli unsurlarından bir tanesidir. Bu tür programlar hakkında yapılan taramalarda ayrıca sosyal medya platformları da dâhil olmak üzere medya kullanımının arttığı görülmektedir.

Aile ve topluluklardaki **yetişkin ve genç erkeklerle de teması geçirilmesi** kritik önem arz etmektedir. 2013 yılında ICRW tarafından Nepal, Hindistan ve Bangladeş'te yapılan bir araştırmada katılımcılar ebeveynlerin erkek çocukların görüşlerini kız çocuklarından daha fazla dikkate aldığı ifade etmiştir. Araştırmada, evlenme ile ilgili geleneksel normların çok sert olduğu bu üç ülkede yetişkin erkekler ve erkek çocukların çocuk evliliğini destekleyen geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri ve erkeklik kavramını sorgulamaya teşvik eden bazı başarılı program örneklerine rastlanmıştır.

İngiltere Uluslararası Kalkınma Bakanlığı tarafından finanse edilen ve Denizaşırı Kalkınma Enstitüsü (ODI, İngiltere) tarafından Etiyopya'da hayatı geçirilen bir araştırmada da toplumsal cinsiyet eşitliğinin desteklenmesi ve kız çocukların imkânlarının iyileştirilmesinde yetişkin erkekler ve erkek çocukların katılımının önemli olduğu görülmüştür. Araştırmamanın raporunda erkek çocukların, kız çocukların ev işi yükünden dolayı okul başarılarının olumsuz etkilendığının bilincinde olduğu ifade edilmiştir. Araştırmacılara göre, ailedeki babanın, erkek kardeşlerin ve kocaların kız çocukların evliliği ertelemesinde ve/veya eğitime devam etmesinde oynadığı destekleyici kilit rol, gözleme dayanan pek çok başarılı pozitif vaka çalışmasının ortak noktalarından bir tanesidir (ODI, 2014).

BM ülkelerinin resmi raporlarına dayanarak hazırlanan BMİHYK raporunda, erken yaşta ve zorla evlendirme konusunda yürütülen ve yetişkin erkekler ve erkek çocukların da dâhil edildiği farkındalık artırma çalışmalarının kız çocukların ve ailelerinin evlenme yaşını erteleme çabalarını destekleyen toplumsal normlar geliştirilmesine katkı sağladığı ifade edilmektedir (OHCHR, 2014, sayfa 12).

TOPLUM TEMELLİ MÜDAHALELER

- Destek toplamak amacıyla aileler, topluluklar ve dini liderlerle yapılan bire bir görüşmeler.
- Çocuk evliliklerinin etkileri ve çocuk evliliğine karşı alternatifler hakkında gruplara ve topluluklara yönelik eğitimler.
- Yaşam becerileri eğitimi ve cinsel ve üreme sağlığı eğitimine ilişkin ebeveyn ve yetişkin komiteleri

ve forumları.

- Çocuk evliliği, eğitim, çocuk hakları, cinsel eğitim ve üreme sağlığı eğitimi ve diğer hususlarda mesajlar vermek için çeşitli platformlarda yürütülen bilgilendirme, eğitim ve iletişim kampanyaları.
- Toplumları etkileme gücüne sahip liderler, hane reisleri ve topluluk üyeleri tarafından kamuya mesajlar verilmesi ve çağrıda bulunulması.

Süreçlere dini liderlerin de katılım sağlamaşının olumlu katkı sağladığı kanıtlanmıştır. Örneğin Malavi Girls Empowerment Network (Kız Çocuklarının Güçlendirilmesi Ağı) örgütü, toplum liderlerini ve aileleri çocuk evliliğini önleyici stratejiler geliştirmeye teşvik eden bir kampanya sonucunda çocuk evliliği oranlarında düşüş sağlandığını bildirmiştir. Kampanya kapsamında aşiret ve toplum liderleri çocuk evliliklerini yasaklayan bildiriler paylaşmış olup söz konusu bu bildiriler diğer bölgelere de dağıtılmıştır. Endonezya'da ise dini liderlerin ve köy liderlerinin medya kampanyalarına katılması sayesinde, ailelerin kızını vermemesi veya başlık parasını fazla istemesi halinde kızların kaçırıldığı merarik âdetinde (ki bu adet giderek artan bir şekilde kız çocukların seks köleliği ve kadın ticareti amacıyla kaçırmak için kullanılmaya başlamıştır) azalma sağlanmıştır (OHCHR, 2014, sayfa 11). Nijerya'da UNFPA, Association of Traditional Chiefs (Geleneksel Reisler Derneği) ortaklığında, hamilelik esnasındaki ölümler ve sakatlıklar da dâhil olmak üzere bu âdetin riskleri hakkında topluluklar düzeyinde farkındalık artırma çalışmaları yürütmektedir. Ülkedeki sekiz bölgeden gelen reisler ve dini liderler bu kapsamda çocuk evliliklerinin ve kız çocukların eğitim almasının önemini kültürel açıdan uygun bir yolla tartışılabilceği yaklaşımı tespit etmektedir. Ayrıca İslam dini hakkındaki televizyon programlarında çocuk evliliği ve anne sağlığı arasındaki bağlantılar ele alınmaktadır (UNFPA, 2012).

Çocuk evliliğini teşvik eden toplumsal normların değiştirilmesine katkı sağlayan diğer faktörler arasında **pozitif kadın rol modelleri** (ODI, 2014), **sağlık çalışanlarının seferber edilmesi** (UNFPA, 2010 ve 2012) ve **üst düzey devlet yetkililerinin konuşmaları** (Malezya örneğindeki gibi, OHCHR, 2014, sayfa 13) yer almaktadır.

BAŞARISI KANITLANMIŞ PROGRAMLarda:

- ERKEKLERİN KATILIMI
- GENÇLERİN KATILIMI
- DİNİ LİDERLERİN KATILIMI
- SAĞLIK HİZMETİ SUNANLARIN KATILIMI
- KADIN ROL MODELLERİN KATILIMI
- YÜKSEK DÜZEY SİYASİ LİDERLERİN ETKİSİ

GÖRÜLMEKTEDİR.

“Topluluk ve aile düzeyinde ve kız çocukları arasında çocuk evliliklerinin sonlandırılmasına yönelik talep oluşturulması” UNICEF'in Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Eylem Planı'nın üçüncü ana hedefidir. Bu kapsamda:

“İletişim kampanyaları, toplumsal seferberlik ve nakit transferi ve teşvik programları; ailenin yoksul olması, evliliklerden elde edilen mali kazanımlar, kız çocuklarına verilen değer, kız çocuklarına biçilen roller ve bekłentiler ve en önemlisi de evliliği kız çocuklar için cazip ve kabul edilebilir bir seçenek olarak gören toplumsal cinsiyet normları gibi çocuk evliliği sorununun altında yatan temel sebeplere karşı çözümler sunduğu için çocuk evlilikleriyle mücadele kapsamında başvurulabilecek önemli müdahalelerdir. Bu nedenle de UNICEF bu noktadan hareket edecektir.”

> Evlendirilmiş Çocuklara Yönelik Özelleştirilmiş Koruma ve Destek Hizmetleri

Uygulanan müdahale çalışmalarında öncelikli olarak çocuk evliliklerinin ortadan kaldırılması ve önlenmesinin hedeflendiği görülmektedir. Ancak hâlihazırda evlendirilmiş olan kız çocukların ihtiyaçlarına yönelik de müdahaleler gerekmektedir. Çocuk evliliklerini körükleyen eşitsizlik, eğitimsizlik, hastalık ve yoksulluk zincirinin kırılabilmesi için evlendirilmiş kız çocuklarına eğitim ve ekonomik fırsatlar sunulması gerekmektedir (ICRW, 2007). Ancak ICRW tarafından da ifade edildiği gibi (2013) devlet ve sivil toplum tarafından söz konusu bu kesimin ihtiyaçlarına cevap verebilmek için hayatı geçirilen programların sayısı gelişmekte olan ülkelerde görece düşük kalmaktadır.

BM ülkeleri tarafından yayımlanan çeşitli raporlarda, çocuk yaşta, erken yaşta veya zorla evlendirme mağdurlarına **özel olarak tasarlanmış geçici sigınma evleri** gibi güvenlik ve koruma tedbirleri uygulanmasının yası sıra söz konusu bu sigınma evlerinde şiddete maruz kalanlar için özel hizmetler sunulmasının önemi vurgulanmıştır (OHCHR, 2014, sayfa 13-14). Avustralya Ulusal Çocuk ve Gençlik Kanunu Merkezi (2013) çocuk evliliği mağduru kız ve erkek çocukların ihtiyaçlarına uygun özel hizmetler sağlanması yönelik bir kılavuz hazırlamıştır. Hassas tanıklar ve mağdurları için uygulanan koruma tedbirleri; çocuk evliliği, erken yaşta evlilik ve zorla evlendirme vakaları hakkında yapılan yasal takıbatlarda faydalı olabilir. Avustralya, İngiltere, Kanada ve İsviçre'deki yasal çerçevede bu tür tedbirlerin örnekleri mevcuttur.

7

Çocuk Yaşıta Evliliklerin Tespiti, Bildirimi ve Vaka Yönetimi

> Evlendirilmiş veya Risk Altındaki Çocuğun Tespiti

Evlendirilme riski altında olan veya evlendirilmiş bir çocuğu, eğitim kurumu içerisinde, başka bir hizmet alımı sırasında veya topluluk içerisinde tespit etmek için bir takım göstergeler mevcuttur.

Bunlardan en belirgin olanları aşağıdaki tabloda sıralanmıştır.

Okuldan kaydın alınması	Artan aile tartışmaları
Beklenmedik süre boyunca devamsızlık	Ev içi şiddet emareleri
Sömestre tatilinden sonra geri dönmeme	Cinsel şiddete uğrama emareleri
Daha önce katıldığı etkinlıklere katılmama (spor ve sosyal faaliyetler gibi)	Cinsel sağlık ve üreme sağlığı problemleri (ağrı, regl, tuvalet problemleri ile görülebilir)
Çocuğun ev işi yapmasında/kardeşlerine bakmasında/aile ziyaretlerinde artış	Daha fazla oranda evde tutulma, dışarı tek başına yollanmama
Aile veya çevresinde beşik kertmesi, berdel gibi uygulamaların mevcut olması	Her yerde çocuğa refakat edilmesi (örneğin doktorda, öğretmenle görüşmede vb)
‘İstemeye gelindiğine’/gelineceğine dair bilgi	Fiziki görünümünde (giyim dahil) ani değişim
Abla/abi veya başka akrabalarda çocuk evliliği	Depresif, zarar verici davranış
Ailenin çocuğu okutmakta maddi zorluk çektiğini ifade etmesi	Okul performansında beklenmedik düşüş
Ailenin çocuğu okula erişiminde zorluk çektiğini ifade etmesi	Çocuğun yurtdışına/şehir dışına gönderileceği/gönderildiği yönünde şüphe çekici bir duyum
Ailenin okulda/okul çevresinde ‘ahlaksız’/’kötü’ davranışlarından şikayetçi olması	Çocuğun insan kaçakçılarıyla Türkiye’ye gelmiş olabileceği dair şüphe

Yukarıdaki emarelerin varlığı durumunda çocuğun evlendirilmiş veya evlendirilmek üzere olduğu şüphesi ile çocuğa daha dikkatli yaklaşılması önerilmektedir.

Çocuk yaşıta evlilikler, cinsel istismarla da bağlantılı olabileceğinden, çocuğun cinsel istismara maruz kalmış olabileceği yönelik emarelere de dikkat edilmelidir. Bu emareler için bakınız: **Cinsel İstismar Mağduru Çocuklara Bakım Kılavuzu**.

Bir çocuğun evlendirilmiş veya risk altında olduğu öğrenildiğinde, bildirim hakkındaki karar ne olursa olsun çocukla ilk karşılaşma ve iletişim sürecinde önerilen temel noktalar aşağıdaki gibi özetlenmektedir:

Evlilik içindeki veya evlendirilme riski olan bir çocuk ile karşılaşma ona yardım etmek ve onu korumak için bir şans olarak değerlendirilmelidir.

X Önerilmez	✓ Önerilir
Bu konuya müdahale gerektirmeyen ‘özel’ veya ‘kültürel’ bir durum olarak görmek	Çocukla tek başına, özel bir yerde konuşmak
Risk değerlendirmesi yapmadan, anında, çocuğun ailesi ya da çevresi ile temas geçmek	Çocuğa haklarını, riskleri, güvenlik gereksinimlerini anlatmak
Aile ya da eşler arasında bir ‘arabulucu’ rolü oynamak	Onun için yapabileceğiniz ve yapamayacaklarınızı anlatmak
Durumu tüm tanıdıklarınıza ya da meslektaşlarınıza anlatmak	Görüşlerine ve isteklerine değer vermek
Çocuğu bulunduğu yerden alıp kendi imkânlarınızla barınma sağlama	Acil bir ihtiyacı olup olmadığını tespit etmek Mümkünse iletişim ve diğer bilgilerini almak Başka bir suçun var olup olmadığını anlamak Bir çocuk koruma uzmanına ya da kurumuna yönlendirmek

> Evlendirilmiş veya Risk Altındaki Çocuğun Bildirimi

Çocuk Koruma Kanunu, Ailenin Korunması ve Kadına Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun ve Türk Ceza Kanunu, çocuk yaşıta evliliklerin veya riskin bildirimi ile ilgili çeşitli yükümlülükler getirmektedir.

Çocuk Koruma Kanunu Madde 6'ya göre

- Adli ve idari merciler
- Kolluk görevlileri
- Sağlık ve eğitim kuruluşları
- Sivil toplum kuruluşları

korunma ihtiyacı olan çocuğu ASPB'ye bildirmekle yükümlüdür.

Daha önce de belirtildiği gibi 15 yaşını doldurmamış olan çocuklara yönelik her türlü cinsel davranış, çocuğun cinsel istismarı olarak nitelendirilir ve cezaya tabidir.

Suçun bildirim yükümlülüğü ile ilgili olarak Türk Ceza Kanunu'nun ilgili maddeleri şöyledir:

- İşlenmekte olan suçu yetkili makamlara bildirmeyen kişi bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Mağdur 15 yaşından küçük ise yarı oranında artırılır. Tanıklıktan çekinme hakkı olanların bildirim yükümlülüğü bulunmamaktadır (TCK m.278).
- Kamu adına görev yapan kişi görevleri sırasında ve görevlerine ilişkin bir suç öğrendiklerinde bildirmezse 6 aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır (TCK m.279).
- Görevini yaptığı sırada bir suç belirtisi ile karşılaşan sağlık görevlisi durumu yetkili makamlara bildirmez ya da gecikirse bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır (TCK m.280).

Ayrıca 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine dair kanuna göre (Madde 7/1):

- **Şiddet veya şiddet uygulanma tehlikesinin varlığı hâlinde herkes bu durumu resmi makam veya mercilere ihbar edebilir**

Korunma ihtiyacı olan, evlendirilmiş veya şiddet gören çocuğun öncelikli olarak Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı İl müdürlüklerine bildirimi gereklidir.

Evlendirilmiş veya evlendirilme riski altında bulunan çocuğun bildiriminde yasal bildirim yükümlülüklerinin yanı sıra çocuğun yüksek yararı, çocuğun/ çocukların/ailelerin güvenliği, vakanın aciliyeti ve risk değerlendirmesinin de göz önünde bulundurulması önerilmektedir.

İhbar yapılabilecek merciler

- ✓ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı İl Müdürlüğü
- ✓ Polis/Jandarma
- ✓ Savcılık

Söz konusu değerlendirmede, aşağıdaki hususlara özel dikkat gerekmektedir:

- Çocuğun ailesi (bakmakla yükümlü olan kişi / evli ise 'eşi') çocuğa ihtiyaç duyduğu bakım hizmetlerini (eğitim dahil) sağlayabiliyor mu? Maddi gücü ve becerileri var mı?
- Çocuk destekleyici bir ortamda mı? Yoksa ihmal / istismar riski var mı?
- Evlendirildi / evlendiriliyor ise 'zorla' mı?
- Başka korunma gereksinimleri var mı? Örneğin:
Şiddet görme veya şiddet riski (psikolojik, sözel, ekonomik, fiziki, cinsel vb her türlü şiddet)
Engellilik
Gebelik
Yetersiz bakım

Eviçi ücretsiz çalışma da dahil olmak üzere çalışmaya zorlanma
Ailesinden ayrı / refakatsız olma
İnsan kaçakçılığı mağduru veya risk altında olma
Sosyal yaşamın kısıtlanması
Eğitim hakkının engellenmesi

Çocuğun yüksek yararının ve risklerin değerlendirilmesi süreci, uzmanlık gerektiren ve ilgili kurumların sorumluluğunda tanımlanan bir süreçtir. **Bu değerlendirmelerin ilgili sosyal hizmet uzmanı tarafından yapılması gereklidir.**

> Vaka Yönetimi ve Sevk

'Sosyal hizmet temelli vaka yönetimi, sosyal hizmet uzmanın alicinin ve alicının ailesinin ihtiyaçlarını belirleyerek ve gerek görüldüğünde belirli bir alicının çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak için birden fazla hizmetin olduğu bir paketi düzenleyerek, ayarlayarak, kontrol ederek, değerlendirek ve destekleyerek hizmet sunma yöntemi' (Amerikan Ulusal Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği) olarak tanımlanır.

Çocuk evlilikleri (veya riski) durumunda vaka yönetimi,

- 1) Çocuğun (ve ailenin) ihtiyaçlarının belirlenmesi
- 2) Eylem planlama
- 3) Planın uygulanması
 - a) Sevk – çocuk (ve aile) ile ihtiyaç duydukları hizmet arasında bağlantı kurma
 - b) Müdahale – ihtiyaç duyulan hizmeti doğrudan sunma
- 4) Vaka takibi
- 5) Vaka sonlandırma
- 6) Değerlendirme

adımlarından oluşur.

Tüm bu aşamalarda ilgili kurumların ihtiyaç belirleme, eylem planlama, sevk, vaka takibi ve sonlandırma formları kullanmaları, bu süreçlerin ve formların standartlaştırılması önerilmektedir.

Vaka yönetimi sürecinde uyulması gereken noktalar Ek 3'te sıralanmıştır.

İhtiyaç değerlendirmesi sonucunda belirlenen ihtiyaçların doğrudan karşılanamaması durumunda, vaka sevk edilir. Hizmet sağlayıcı kurumların, kendi illeri ve çalıştığı grupların temel özelliklerine göre vaka sevk haritaları geliştirmeleri önerilmektedir.

Çocuk yaşıta evlilik vakalarında ihtiyaç duyulabilecek temel hizmetler ve bunlara yönelik kurumlar listesi Ek 5'te sunulmuştur.



EKLER

► EK 1: Çocuk Yaşıta Evlilikler Hakkında Sıkça Sorulan Sorular

> Türkiye'de yasal evlilik yaşı kaçtır?

Türkiye'de yasal evlilik yaşı kadınlar için de erkekler için de 18'dir. Türk Medeni Kanunu ve Evlendirme Yönetmeliği'ne göre 18 yaşını doldurmuş olan kadın ve erkek evlenebilirler.

> 18 yaşından küçük çocuklar evlenebilirler mi?

18 yaşından küçüklerin evlenebilmesi bazı koşullara bağlıdır. Kişilerden biri veya her ikisi de 17 yaşını doldurdu ise velilerinden ya da yasal vasilerinin izni gereklidir (TMK Md. 124/1 & 126. Evlendirme Yönetmeliği 14/1a). Kişilerden birisi veya her ikisi de 16 yaşını doldurduysa, mahkeme kararı ile evlenebilirler. Bunun için 'olağanüstü bir durum ve çok önemli sebep' gerekmektedir (TMK Madde 124/2. Evlendirme Yönetmeliği Md 14/1b). 15 yaşını doldurmuş olan çocuklar, mahkeme tarafından 'yasal olarak reşit' olarak değerlendirilseler bile evlenemezler.

> Yasal evlilik yaşından küçük biriyle evlenmenin cezası var mıdır?

Evet. Türk Ceza Kanunu'na göre 15 yaşını doldurmamış olan bir çocukla veya 15 yaşını doldurmuş olmakla beraber fiilin anlam ve sonuçlarını anlama yeteneği gelişmemiş olan bir çocukla gerçekleştirilen her türlü cinsel davranış 'cinsel istismar' olarak değerlendirilir ve 8 yıldan 15 yila kadar hapis cezası vardır. 15 yaşını tamamlamış ancak 18 yaşından küçük çocukla, baskı, tehdit, hile olması durumunda, başka bir deyişle zorlama ile gerçekleştirilen her türlü cinsel fiil de 'cinsel istismar'ıdır ve 8 yıldan 15 yila kadar hapis cezası vardır.

> Türkiye vatandaşı olmayanlar Türkiye'de evlenebilirler mi?

Evet. Türkiye'de geçici koruma altında bulunan Suriyeliler de dahil olmak üzere Türkiye vatandaşı olmayan kişiler Türkiye'de evlenebilirler. Bir Türkiye vatandaşı ile bir yabancı, veya farklı ülkenin vatandaşı olan iki kişi Türkiye'de evlenebilir. Türkiye'de yapılan tüm evlilik işlemlerinde Türkiye kanunları geçerlidir. (Türk Medeni Kanunu ve Evlendirme Yönetmeliği). Buna göre Türkiye'de yalnızca resmi makamlarca kıyalan nikah resmiyet taşırlar.

> **Geleneksel ya da dini usüllerle gerçekleştirilmiş evlilik töreni geçerli midir?**

Hayır. Türkiye'de bir evliliğin resmiyet kazanması için resmi makamlarca gerçekleştirilmiş olması gereklidir. Türk Medeni Kanunu TMK Madde 143'e göre resmi makamlarca verilen aile căzdanı gösterilmeden evlenmenin dini töreni yapılamaz ve evlenmenin geçerli olması için resmi nikah yapılmış olması gereklidir.

> **Türkiye'de birden fazla kişiyle evlilik yapılabilir mi?**

Hayır. Türk Medeni Kanunu'na göre evli olanlar ikinci bir kişiyle evlenemezler. Evli olmasına rağmen, başkasıyla evlenme işlemi yaptıran kişi, 6 aydan 2 yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır (TCK 230/1). Kendisi evli olmamakla birlikte, evli olduğunu bildiği bir kimse ile evlilik işlemi yaptıran kişi 6 aydan 2 yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır (TCK 230/2).

> **Türkiye vatandaşlığı olmayan bir kişinin, önceden başka bir evliliği olması durumunda Türkiye'de tekrar evlenebilir mi?**

Daha önceden başka bir evlilik yapmış olup, Türkiye'de ikinci bir evlilik yapmak üzere başvururken bu evliliğini gizlemiş olanlar, Türk Ceza Kanunu'na göre suç oluşturan çok eşlilikten dolayı cezalandırılırlar. Yabancılar boşanma işlemlerini Türkiye'de gerçekleştirebilirler.

> **Türkiye'de çocuk yaşta evlilikler ne kadar yaygındır?**

Türkiye'de 25-49 yaş grubundaki kadınların % 22'si 18 yaşından önce evlenmişlerdir. (Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması, 2013). Yani her 5 kadından biri çocuk yaşta evlendirilmiştir. Bazı bölgelerde bu oran %30'ların üzerine çıkmakta, yani her 3 kadından 1'i çocuk yaşta evlendirilmektedir. (HÜNEE, 2014).

> Dünya genelinde çocuk yaşıta evlilikler ne kadar yaygındır?

Dünyada her yıl yaklaşık 15 milyon kız çocuğunun 18 yaşından önce evlendiği tahmin edilmektedir. Diğer bir deyişle, dünyadaki her 4 kızdan 1'i 18 yaşından önce evlenmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde her 3 kızdan 1'i 18 yaşından önce evlenirken, her 9 kızdan 1'i 15 yaşından önce evlenmektedir. Çocuk evlilik oranlarının en yüksek olduğu ülkeler Sahra Altı Afrika bölgesinde yoğunlaşmaktadır. 15 yaşından önce evlenen kız çocukların, başta Hindistan ve Bangladeş olmak üzere en fazla Güney Asya'da bulunmaktadır (UNICEF, 2014).

> Çocuk yaşıta evlilikler sadece kız çocuklarını mı etkiler?

Hayır. Erkek çocukların da çocuk yaşıta evlendirilmektedir ve bu durumun olumsuz etkilerini yaşamaktadırlar. Ancak sayısal olarak bakıldığından kız çocuklarının daha fazla oranda çocuk yaşıta evlendirildiği görülmektedir. Ayrıca kız çocukların, genel olarak eğitim olanaklarına erişme, sosyal ve ekonomik hayatı katılma bakımından dezavantajlı oldukları ve erken yaşıta anne olmanın getirdiği sağlık sorunları sebebiyle daha olumsuz olarak etkilenmektedir.

> Çocuk yaşıta evlilik bazı kültür ve geleneklere özgü müdür?

Hayır. Çocuk yaşıta evlilikler dünyada bir çok ülkede, toplulukta ve kültürde görülmektedir. Evlilik ile ilgili toplumsal normlar ve gelenekler çocuk yaşıta evliliklerin sebeplerinden birisi olabilir, fakat tek sebebi değildir. Sosyal ve ekonomik sebeplerle daha dezavantajlı olan bazı toplum kesimlerinde çocuk yaşıta evlilikler daha yaygın görülebilir.

> Bazı kültürlerde veya topluluklarda çocuk evlilikleri tercih edilen ve benimsenen bir uygulama ise, buna karışmamak mı gereklidir?

Hayır. Çocuk yaşıta evlilikler bir toplumda 'geleneksel' olsa bile 'zararlı geleneksel uygulamalar' başlığı altında değerlendirilir; çünkü toplum tarafından benimsenmiş olsa da olmasa da çocuk yaşıta evliliğin bir çocuk üzerindeki olumsuz etkileri aynıdır. Türkiye'nin imzalamış olduğu tüm uluslararası

antlaşmalara ve çocuk koruma yaklaşımına göre çocuk yaşıta evlilikler kabul edilemez bir uygulamadır.

> Çocuk yaşıta evlilik yalnızca yoksul kesimlerde mi görülür?

Hayır. Araştırmalar ekonomik sebeplerin çocuk evlilikleri için önemli bir sebep olduğunu fakat tek sebep olmadığını göstermektedir. Yoksul olmayan ailelerde de çocuk yaşıta evlilikler görülmektedir.

> Her çocuk evliliği 'zorla' evlilik midir?

Evet. "Zorla evlilik", "taraflardan en az birinin tam ve özgür rızası olmadan yapılan evlilikler" olarak tanımlanmaktadır. ("Zorla Evlilikler ve Çocuk Evliliklerine İlişkin" Avrupa Konseyi Parlementerler Meclisi Kararı, 2005). 18 yaşından küçük bir çocuk evlilik konusunda kendi kararını verme yetisine sahip olmadığı için çocuk evlilikleri zorla evlilik olarak değerlendirilmektedir.

> 18 yaşından küçük bir çocuğun evlendirilmesine tanık olan kişi bu durumu yetkililere ihbar etmekle sorumlu mudur?

Evet. Çocuk Koruma Kanunu Madde 6'ya göre, tüm adli ve idari merciler, kolluk görevlileri, sağlık ve eğitim kurumları ve sivil toplum kuruluşları, bir suç olmuşsa olsa da olmasa da, korunma ihtiyacı olan bir çocuğu Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bildirmekle yükümlüdür.

> Bir aile içi şiddet eylemine tanık olan veya böyle bir risk tespit eden kişi bu durumu yetkililere ihbar edebilir mi?

Evet. Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'a göre şiddet eylemine tanık olan veya böyle bir risk tespit eden herkes bu durumu yetkililere bildirme yetkisine sahiptir.

> Bir suç veya suç belirtisi ile karşılaşan kişi bu durumu yetkililere bildirmezse ceza alır mı?

Evet. İşlenmekte olan suçu yetkili makamlara bildirmeyen kişi bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Mağdur 15 yaşından küçük ise yarı oranında artırılır (TCK m.278). Kamu adına görev yapan kişi görevleri sırasında ve görevlerine ilişkin bir suç öğrendiklerinde bildirmezse 6 aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır (TCK m.279). Görevini yaptığı sırada bir suç belirtisi ile karşılaşan sağlık görevlisi durumu yetkili makamlara bildirmez ya da gecikirse bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır (TCK m.280).

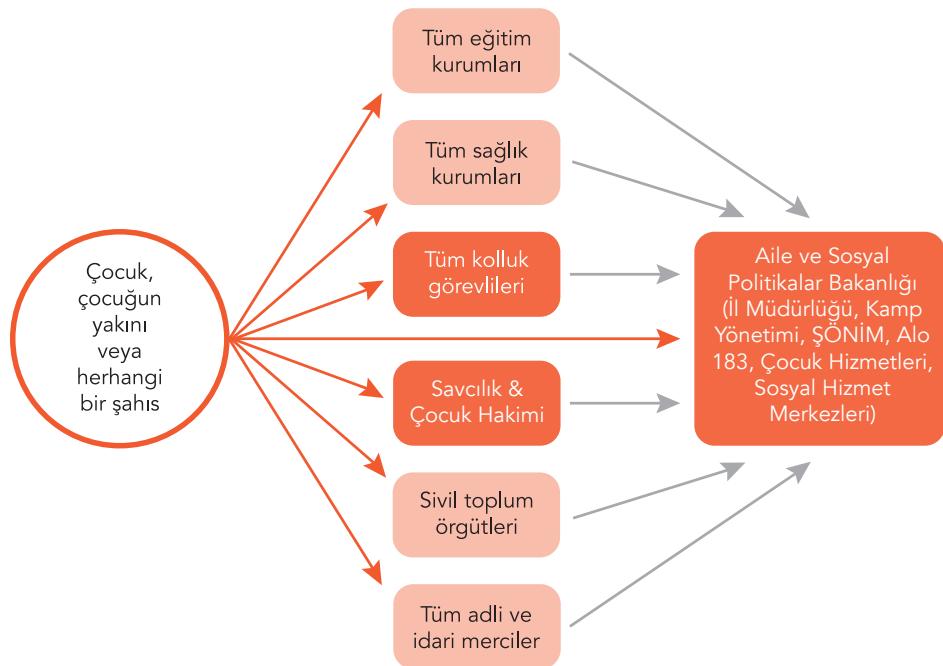
> Çocuk yaşıta evlendirilen veya korunma ihtiyacı olan bir çocuğu hangi makamlara bildirebilirim?

Evlendirilmiş veya evlendirilme riski altında olduğu tespit edilen bir çocuk için resmi ihbar Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na, Polis ya da Jandarma'ya veya Savcılık makamına yapılmalıdır.

EK 2:

Evlendirilmiş veya Evlendirilme Riski Altındaki Çocuğun Bildirimi

Evlendirilmiş veya Evlendirilme Riski Altındaki Çocuklar, Yakınları, Öğretmenler, Diğer Hizmet Sağlayıcıları veya Üçüncü Şahıslar için Vaka Bildirim Şeması



■ Bildirim yükümlülüğü olan kurumlar

■ Haberdar edilmesi gereken kurumlar

→ Çocuk Koruma Kanunu'na göre ihbar zorunluluğu vardır.

→ Doğrudan başvuru yapılabilir.

EK 3: Çocuk Yaşıta Evlilik Vakaları İçin Vaka Yönetimi Kontrol Listesi

Çocukla ilk karşılaşma ve vaka yönetiminin tüm adımları boyunca aşağıdaki temel ilke ve uygulamalara riayet ediniz¹¹:

Çocukla ilk görüşme

- ✓ Çocukla konuşmak için özel ve güvenli bir yer ayarlandı mı?
- ✓ Çocukla basit ve açık bir dille iletişim kuruldu mu?
- ✓ Çocuğun birincil ihtiyaç ve isteklerini öğrendiniz mi?
- ✓ Çocuğu anlatabileceğinden fazlasını anlatmaya zorlamadığınızdan,
- ✓ Çocuğu yargılamanadan dinlediğinizden emin oldunuz mu?

1. Çocuğun (ve ailenin) ihtiyaçlarının belirlenmesi

- ✓ Çocuğun ve ailenin yaşam koşulları ve ihtiyaçları hakkında yeterli bilgiye sahip misiniz?
- ✓ Çocuğun acil bir GÜVENLİK riski olup olmadığını tespit ettiniz mi?
- ✓ Çocuğun acil bir SAĞLIK ihtiyacı olup olmadığını tespit ettiniz mi? (psikolojik ve cinsel sağlık dahil)
- ✓ Çocuğun acil HUKUKİ yardım ihtiyacı olup olmadığını tespit ettiniz mi?
- ✓ Aldığınız bilgilerin üçüncü şahıslar tarafından erişilemeyecek şekilde güvenli saklandığından emin misiniz?

2. Eylem planlama

- ✓ Çocuğun ihtiyaçlarını belirlediniz mi? (DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN NOKTALAR İÇİN BAKINIZ SAYFA 90-91)
- ✓ Ailenin, eylem planınıza ne ölçüde dahil edileceğine karar verdiniz mi?
- ✓ Hangi ihtiyaçları kendinizin/kurumunuzun karşılayabileceğini, hangileri için çocuğu başka kuruma sevk etmeniz gerektiğini kararlaştırdınız mı?
- ✓ Sevk edilebilecek kurumlar listesi hazırladınız mı? Veya mevcut listeyi gözden geçirdiniz mi? (ÖRNEK SEVK LİSTESİ İÇİN BAKINIZ EK 5)
- ✓ Çocuğu yönlendireceğiniz farklı kuruluşlarla hangi bilgileri ne ölçüde paylaşacağınızı karar verdiniz mi?

¹¹ Cinsel İstismar Mağduru Çocuklara Bakım Kılavuzu (IRC)'ndan uyarlanmıştır.

- ✓ Çocuğa hangi yardımları sunabileceğini, hangilerini sunamayacağınızı anlayabileceği şekilde anlattınız mı?
- ✓ Çocuğa hazırladığınız bu eylem planını anlayabileceği şekilde açıkladınız mı?
- ✓ Çocuğa bu sürecin faydalarını ve risklerini anlayabileceği şekilde anlattınız mı?
- ✓ Çocuğun bu eylem planını uygulamak konusunda rızasını aldınız mı?
- ✓ Çocukla bir sonraki buluşmanız veya telefonla görüşmeniz konusunda bir plan yaptınız mı? Ne zaman ve nerede buluşulacak? Nasıl iletişim kurulacak?

3. Planın uygulanması

- ✓ Vakayı bildirme zorunluluğunuza değerlendirdiniz mi? (BKZ. SAYFA 89-90)
- ✓ Sorumlu olduğuuz bildirim koşullarını tamamladınız mı?
 - a) **Sevk: Çocuk (ve aile) ile ihtiyaç duydukları hizmet arasında bağlantı kurma**
 - ✓ Çocuğu bir başka kuruma yönlendirirken bir 'sevk formu' kullandınız mı? (Sevk nedeni, tarihi, kişi ve vaka ile ilgili temel bilgiler, vaka ile ilgilenen kişinin adı ve iletişim bilgileri)
 - ✓ Çocuğu başka kurumlara yönlendirirken kendisine refakat ettiniz, ya da güvenilir birisi tarafından eşlik edildiğinden emin oldunuz mu?
 - ✓ Çocuğu yönlendirdiğiniz kurum görevlileri ile vaka toplantısı düzenlediniz mi?
 - b) **Müdahale: İhtiyaç duyulan hizmeti doğrudan sunma**
 - ✓ Kurumunuzda verilebilecek hizmetleri sağladınız mı?
(Örn. Sağlık hizmeti, çocuk için bireysel danışmanlık, aile danışmanlığı, hukuki danışmanlık, eğitim programları, ekonomik destek, diğer çocuk hizmetleri)

4. Vaka takibi

- ✓ Belirlediğiniz aralıklarla çocuğun durumunu takip ediyor musunuz?
- ✓ Şu durumlara göre gelişmeyi değerlendirdiniz mi: GÜVENLİK, SAĞLIK, PSİKOSOSYAL DESTEK, ADLI SUREÇ
- ✓ Yukarıdaki değerlendirmeye göre gerekliyse yeni bir eylem planı hazırladınız mı?

5. Vaka sonlandırma

- ✓ Vakanın sonlandırılma nedenleri açıkça belirlendi ve kaydedildi mi?
- ✓ Yöneticiler ve diğer ilgililer vakanın sonlandırıldığı konusunda bilgilendirildi mi?
- ✓ Çocuk ve aile istedikleri zaman yeniden hizmet almaya başlayabilecekleri ve nereye başvurabilecekleri konusunda bilgilendirildi mi?

6. Değerlendirme

- ✓ Kurum amiri/yöneticisi vaka yönetimi sürecinde vaka çalışanını değerlendirdi mi? (Değerlendirme için bu 'kontrol listesi' kullanılır)
- ✓ Çocuk ve aileden, sunulan hizmetler konusunda geri bildirim alındı mı?

EK 4: Çocuk Yaşıta Evliliklerin Önlenmesi İçin Eğitim Kurumlarında Neler Yapılabilir?

Çocuk yaşıta evliliklerin önlenmesi için eğitim kurumları en önemli yerlerin başında gelir. Kurumlarınızda önleme amaçlı faaliyetler gerçekleştirebilir ve bir takım önlemler alabilirsiniz:

- ✓ Çocukların rahatça konuşabildikleri güvenli alanlar yaratınız.
- ✓ Okul içinde her türlü ayrimcılık içeren davranışları önleyiniz.
- ✓ Çocukla iletişiminizde mahremiyeti sağlayacak iletişim kanalları yaratınız.
- ✓ İdareciler, öğretmenler, gönüllüler dâhil tüm çalışanların çocuk yaşıta evlilikler hakkında bilgi ve farkındalık sahibi olmasını sağlayınız.
- ✓ Okul çalışanlarına bu konuda seminerler düzenleyiniz.
- ✓ İlgili derslerde bu konuyu gündeme getirerek öğrencileri bilinçlendiriniz.
- ✓ Evlendirilmiş ya da risk altındaki bir çocuğun okulda tespit edilebilmesi için kullanılabilecek işaretler listesini elinizin altında bulundurunuz. (Bkz. sayfa 87)
- ✓ Anneler, babalar ve varsa diğer veliler ile farkındalık seminerleri düzenleyiniz.
- ✓ Anneler, babalar, velilerden oluşan aile komiteleri kurulmasını sağlayabilirsiniz.
- ✓ Okulunuzda öğrencilerin ihtiyaçlarını belirleyip ifade edebilmeleri için öğrenci komiteleri oluşturunuz.
- ✓ Uygulanan tarama anketleri veya gözlemlerinize vasıtasyyla kız öğrencilerin özel ihtiyaçlarını tespit edebilirsiniz.
- ✓ Çocukların aile sorunları, evlilik, şiddet, taciz gibi konuları konuşabildikleri öğretmenlerin çalışma koşullarını kolaylaştırmaya çalışınız.
- ✓ Okulunuza konuya ilgili afişleri asabilir, broşürleri dağıtabilirsiniz.
- ✓ Çocuk yaşıta evliliklerle ilgili temel mesajları yaygınlAŞırınız:

- Çocuk yaşıta yapılan evlilikler suçtur.
- Çocuk yaşıta evlilikler hem çocuğun, hem gelecek nesillerin sağlığını olumsuz etkiler.
- Çocuk yaşıta evlilikler çocuğun eğitim imkânını elinden alır.
- 18 yaşından küçük herkes ÇOCUKTUR.

EK 5:

Evlendirilmiş veya Evlendirilme Riski Altındaki Çocukların İhtiyaçlarına Göre Sevk Edilebilecekleri Kurumlar

İhtiyaç	İlgili Kurumlar
İhbar/Bilgi Alma/ Danışma	Alo 183 ASPB Aile, Kadın, Çocuk, Engelli Sosyal Destek Hattı (24 saat)
İşitme Engelliler İçin Yardım	ASPB Alo 183 (Sabah 8 – Akşam 6) 0 549 441 2 144 ASPB Alo 144 (Sabah 8 – Akşam 6) 0 549 381 0 183
Kadına Yönelik Şiddet/ Aile İçi/ Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddet	Şiddet Önleme ve İzleme Merkezi (ŞÖNİM) (aile içi şiddet ve kadına yönelik şiddet) Alo 183 (24 saat) Aile İçi Şiddet Hattı 7/24: 0 549 656 96 96
Sağlık	Çocuk İzlem Merkezi (ÇİM) Hastaneler
Güvenlik	En yakın polis veya jandarma karakolu İL/İLçe emniyet müdürlükleri
Psikososyal Destek	ASPB İl Müdürlüğü Sivil Toplum Örgütleri
Adli yardım ve yasal süreçte destek	İL Baroları ŞÖNİM
Örgün eğitim	İL Milli Eğitim Müdürlükleri
Yaygın eğitim	İL Milli Eğitim Müdürlükleri Toplum Merkezleri Meslek Kursu Merkezleri Sivil Toplum Örgütleri
Maddi destek	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları Büyükşehir ve İlçe Belediyeleri ŞÖNİM (Şiddete uğrayanlar için maddi yardımlar) Alo 144 ASPB sosyal destek hattı
Bilgi/danışma	Toplum merkezleri Çocuk dostu alanlar Çok amaçlı destek merkezleri
Tercüme	Sağlık Bakanlığı tercüme hattı 444 47 28 (7/24) 444 74 08 (Arapça tercüme hattı 9.30-17.00)
Kayıt	İL Emniyet Müdürlüğü Yabancılar Şubesi, İl Göç İdaresi

Kaynaklar

> Referans Verilen Belgeler

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı [AFAD] (2014), "Türkiye'deki Suriyeli Kadınlar", <https://www.afad.gov.tr/Dokuman/TR/80-20140529154110-turkiye-deki-suriyeli-kadinlar,-2014.pdf>

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (2014) Kadına Karşı Şiddetle Mücadele Alanında Çalışan Personelle Yönelik El Kitabı.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2014), "Aile Yapısı Araştırması", ISBN: 978-605-4628-55-1

Anti-Slavery International (2013), "Out of the Shadows: Child marriage and slavery", http://www.antislavery.org/includes/documents/cm_docs/2013/c/child_marriage_final.pdf

Australia National Children's and Youth Law Centre (2013), "End Forced Child Marriage. Best Practice Response Guidelines", http://www.equalityrightsalliance.org.au/sites/equalityrightsalliance.org.au/files/docs/ncylc_best_practice_response_guidelines_forced_child_marriage_version_1_2.pdf

Bruce, J. and Clark, S. (2004), The implications of early marriage for HIV/AIDS policy. Brief based on background paper prepared for the WHO/UNFPA/Population Council Technical Consultation on Married Adolescents. New York: Population Council.

Clark, S., Bruce, J., and Dude, A. (2006), Protecting young women from HIV/AIDS: The case against child and adolescent marriage. *International Family Planning Perspectives*, 32(2), pp.79-88.

Çocuk Hakları Raporlama Girişimi (2012), "Türkiye'de Çocuk Haklarının Durumu 2001-2011", <http://www.cocukhaklariizleme.org/wp-content/uploads/NGO-Report-TR.pdf>

Committee on the Elimination of Discrimination against Women [CEDAW] (1994), *CEDAW General Recommendation No. 21: Equality in Marriage and Family Relations*, <http://www.refworld.org/docid/48abd52c0.html>

Committee on the Elimination of Discrimination against Women (CEDAW) & Committee on the Rights of the Child (CRC) (2014), "Joint general recommendation/general comment No. 31 of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women and No. 18 of the Committee on the Rights of the Child on harmful practices" (CEDAW/C/GC/31-CRC/C/GC/18)

Committee on the Elimination of Discrimination against Women (CEDAW) (2014) Consideration of reports submitted by States parties under article 18 of the Convention. Seventh periodic report of States parties due in 2014 - Turkey (CEDAW/C/TUR/7)

Committee on the Rights of the Child, Sixtieth session 29 May–15 June 2012, "Consideration of reports submitted by States parties under article 44 of the Convention". (CRC/C/TUR/CO/2-3) http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/co/CRC_C_TUR_CO_2-3.pdf

Dennis van der Veur vd. (2009) Toplumsal cinsiyet konu(şma)ları : gençleri etkileyen toplumsal cinsiyete dayalı şiddet hakkında bir kılavuz, İstanbul Üniversitesi, Şebeke Gençlerin Katılımı Projesi Kitapları No:2. Avrupa Konseyi.

Ersehen, D. ve Tosun Z. (2015), Kadın Danışma Merkezi İşleyişi Eğitimi El Kitabı. İçinde: Kadın Dayanışma Vakfı 'Yerel İşbirlikleri Aracılığıyla Şiddetle Mücadele Mekanizmalarının Güçlendirilmesi Projesi'. Ankara, 2015.

European Commission (2014), "Turkey Progress Report", http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2014/20141008-turkey-progress-report_en.pdf

European Parliamentary Assembly (2005) Resolution 1468 on "Forced marriages and child marriages". <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17380&lang=EN>

Gender Inequality Index [GII] (2014), United Nations Development Programme [UNDP], 2014 Human Development Statistical Tables, Table 4. <http://hdr.undp.org/en/content/table-4-gender-inequality-index>

Gill, A. and Mitra-Kahn, T. (2012), Modernising the other. Assessing the ideological underpinnings of the policy discourse on forced marriage in the UK. *Policy & Politics*, 40 (1), pp.104-119.

Girls not Brides (2015a), "Child, early and forced marriage in post-2015), <http://www.girlsnotbrides.org/wp-content/uploads/2015/01/Child-early-and-forced-marriage-in-post-2015.pdf>

Girls not Brides (2015b), "A theory of Change on Child Marriage", <http://www.girlsnotbrides.org/wp-content/uploads/2014/07/Girls-Not-Brides-Theory-of-Change-on-Child-Marriage.pdf>

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü [HÜNEE] (2014), "2013 Turkey Demographic and Health Survey". Hacettepe University Institute of Population Studies, T.R. Ministry of Development and TÜBİTAK, Ankara, Turkey.

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü [HÜNEE] (2014), "Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması 2014 – Ana Rapor" (Türkçe) & "Domestic Violence against Women in Turkey 2014 - Summary Report" (İngilizce), <http://www.hips.hacettepe.edu.tr/>

Human Rights Watch (2013), "Syrian refugees struggle to protect daughters from exploitation", <http://www.hrw.org/news/2013/08/07/syrian-refugees-struggle-protect-daughters-exploitation>

International Center for Research on Women [ICRW] (2007), "How to End Child Marriage. Action Strategies for Prevention and Protection", <http://www.icrw.org/files/publications/How-to-End-Child-Marriage-Action-Strategies-for-Prevention-and-Protection-Brief.pdf>

International Center for Research on Women [ICRW] (2011), "Solutions to End Child Marriage. What the evidence shows", <http://www.icrw.org/files/publications/Solutions-to-End-Child-Marriage.pdf>

International Center for Research on Women [ICRW] & Plan Asia Regional Office (2013), "Asia Child Marriage Initiative: Summary of Research in Bangladesh, India and Nepal", <http://www.icrw.org/files/publications/PLAN%20ASIA%20Child%20Marriage-3%20Country%20Study.pdf>

International Federation of Human Rights [FIDH] (2012), "Violence against women in Syria: Breaking the silence", Briefing paper based on an FIDH assessment mission in Jordan in December 2012.

KADEM Kadın ve Demokrasi Derneği (2014), Erken Evlilikler Çalıştayı Raporu, <http://kadem.org.tr/erken-yasta-evliliklere-karsi-mucadele/>

Kamal, M. (2012), Decline in Child Marriage and Changes in Its Effect on Reproductive Outcomes in Bangladesh, *Journal of Health Population and Nutrition*, 30(3), pp.317–330.

KAMER (2014), Rapor: <http://bianet.org/system/uploads/1/files/attachments/000/001/037/original/KAMER.docx?1389721910>

Milli Eğitim Bakanlığı (2015) Milli Eğitim İstatistikleri – Örgün Eğitim 2014/15. ISSN/ISBN: 978 – 975 - 113901 - 6

Nasrullah, M., Muazzam, S., Bhutta, Z.A. Raj, A., (2013), Girl Child Marriage and Its Effect on Fertility in Pakistan: Findings from Pakistan Demographic and Health Survey, 2006–2007, *Journal Maternal and Child Health Journal*, 18(3), pp.534-543.

Nguyen, M. C. and Wodon, Q., (2012), Measuring child marriage, *Economics Bulletin*, 32(1), pp.398-411.

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights [OHCHR - OHCHR – BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği] (2011), "Practices in adopting a human rights-based approach to eliminate preventable maternal mortality and human rights", (A/HRC/18/27)

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights [OHCHR – BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği] (2014), "Preventing and eliminating child, early and forced marriage", (A/HRC/26/22)

Otaran, N., Baker, Ö.E., Savaş, G., Tüzemen, E. ve Tarman, B. (2016), Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Duyarlı Okul Standartları Kılavuzu, Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi Projesi (ETCEP), Milli Eğitim Bakanlığı Yayıını, Ankara.

Oversees Development Institute [ODI], Department for International Development [DFID] (2014), "Early marriage and education: the complex role of social norms in shaping Ethiopian adolescent girls' lives", [http://www.odi.org.uk/files/odi-assets/publications-opinion-files/9183.pdf](http://www.odi.org/sites/odi.org.uk/files/odi-assets/publications-opinion-files/9183.pdf)

Özkazanç, A. (2010) Bilim ve Toplumsal Cinsiyet. Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi.

Phillips, R. (2012), Interventions against forced marriage: contesting hegemonic narratives and minority practices in Europe, *Gender, Place & Culture: A Journal of Feminist Geography*, 19(1), pp.21-24.

Sabbe, A., Oulami, H., Zekraoui, W., Hikmat, Hl, Temmerman, M., Leye, E., (2013), Determinants of child and forced marriage in Morocco: stakeholder perspectives on health, policies and human rights. *International Health and Human Rights*, 13(43).

Save the Children (2014), "Child marriages double among Syria refugees in Jordan", <http://english.alarabiya.net/en/News/middle-east/2014/07/16/Child-marriages-double-among-Syria-refugees-in-Jordan-.html>

Schlecht, J ., Rowley, E. and Babirye, J. (2013), Early relationships and marriage in conflict and post-conflict settings: vulnerability of youth in Uganda”, *Reproductive Health Matters*, 21(41), pp.234–242.

TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu (2011), “Erken Yaşa Evlilikler Hakkında İnceleme Yapılmasına Dair Rapor”, https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/komisyon_rapor.pdf

TC Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (2008), Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Hazırlayan: Dr. Sarp Üner. Ankara.

The Global Gender Gap Index (2014), World Economic Forum, Key Indicators for Turkey. <http://reports.weforum.org/global-gender-gap-report-2014/economies/#economy=TUR>

Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK] (2015), “İstatistiklerle Çocuk, 2014”, ISBN 978-975-19-6341-3

Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK] (2016), “İstatistiklerle Kadın, 2015”, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21519>

Uçan Süpürge (2012), One Size Too Big, Early and Forced Marriage. <http://girlsnotbrides.theideabureau.netdna-cdn.com/wp-content/uploads/2012/12/Flying-Broom-Flying-News-publication-on-Early-and-Forced-Marriage.pdf>

United Nations Children’s Fund [UNICEF] (2010), “Turkey Country Programme Document 2011-2015”, http://www.unicef.org/about/execboard/files/Turkey_final_approved_CPD_9_Sept_2010.pdf

United Nations Children’s Fund [UNICEF] (2012), “Annual Report 2012 for Turkey, CEE/CIS”, http://www.unicef.org/about/annualreport/files/Turkey_COAR_2012.pdf

United Nations Children's Fund [UNICEF] (2013), "The UNICEF Strategic Plan 2014-2017", (E/ICEF/2013/21)

United Nations Children's Fund [UNICEF] (2014), "Ending Child Marriage. Progress and prospects", http://www.unicef.org/media/files/Child_Marriage_Report_7_17_LR..pdf

United Nations Children's Fund [UNICEF] (2014), "UNICEF Gender Action Plan 2014-2017", (E/ICEF/2014/CRP.12)

United Nations Children's Fund [UNICEF] Turkey Country Office (2014), Situation Analysis of Children in Turkey.

United Nations Children's Fund [UNICEF] (2015), Draft country programme document 2016-2020 – Turkey (E/ICEF/2015/P/L.19), http://www.unicef.org/about/execboard/files/2015-PL19-Turkey_draft_CPD-EN-15Jun2015.pdf

United Nations General Assembly [UNGA – BM Genel Kurulu] (2014), Resolution on "Child, early and forced marriage", (A/C.3/69/L.23)

United Nations Human Rights Council [BM İnsan Hakları Konseyi](2013), Resolution on "Strengthening efforts to prevent and eliminate child, early and forced marriage: challenges, achievements, best practices and implementation gaps" (A/HRC/24/L.34)

United Nations Population Fund [UNFPA] (2012), "Marrying Too Young. End Child Marriage", <http://www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/MarryingTooYoung.pdf>

United Nations Population Fund [UNFPA] (2014), "Child marriage takes a brutal toll on Syrian girls", <http://www.unfpa.org/news/child-marriage-takes-brutal-toll-syrian-girls>

United Nations Women [UN Women] (2013), "Gender Based Violence and Child Protection Among Syrian Refugees in Jordan, with a Focus on Early Marriage", <http://www.unwomen.org/~media/headquarters/attachments/sections/library/publications/2013/7/report-web%20pdf.pdf>

United Nations Women [UN Women] (2015), "A summary of the Report of the Secretary-General on the 20-year review and appraisal of the implementation of the Beijing Declaration and Platform for Action and the outcomes of the twenty-third special session of the General Assembly", (E/CN.6/2015/3), <http://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2015/02/beijing-synthesis-report>

United States Department of State, Bureau of Democracy, Human Rights and Labor (2013), "Turkey Country Report", <http://www.state.gov/documents/organization/220551.pdf>

World Health Organisation [WHO – Dünya Sağlık Örgütü] (2013), Joint news release Every Woman Every Child/Girls Not Brides/PMNCH/United Nations Foundation/UNFPA/UNICEF/UN Women/WHO/World Vision/World YWCA, http://www.who.int/mediacentre/news/releases/2013/child_marriage_20130307/en/

Yurdakul, G. and Korteweg A.C. (2013), Gender equality and immigrant integration: Honor killing and forced marriage debates in the Netherlands, Germany, and Britain, *Women's Studies International Forum*, 41(3), pp.204–214.

> Ek Kaynaklar

Aile Danışmanları Derneği [Ailedeler] (2015), "Erken Evlilik Sorunu. Bilgilen Güçlen Projesi Sonuç Raporu".

Aksoy, S. (2014), Ankara Barosu Başkanı Avukat Sema Aksoy'un, Türkiye Barolar Birliği, Ankara Barosu ve Türk Hukukçu Kadınlar Derneği tarafından 23 Ocak 2014 tarihinde ortaklaşa düzenlenen "Çocuk Gelinler" konulu panelde yaptığı konuşmanın metni.

Aydemir E. (2011), "Evlilik mi Evcilik mi", USAK Sosyal Araştırmalar Merkezi, USAK Raporları No: 11-08, Ekim 2011, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, Ankara, Türkiye.

Ertürk, Y. (2015), *Sınır Tanımayan Şiddet: Paradigma, Politika ve Pratikteki Yönüleriyle Kadına Şiddet Olgusu*, Metis Kitap.

Mann, G., Quigley P. ve Fischer R. (2015), Qualitative Study of Child Marriage in Six Districts of Zambia. Child Frontiers Int: Zambia.

Özcebe H. ve Biçer B. (2013), Önemli bir kız çocuk ve kadın sorunu: Çocuk evlilikler, *Türk Pediatri Arşivi Dergisi*, 2013, pp. 86-93.

Plan Nepal & Save the Children & World Vision International (2012) "Child Marriage in Nepal, research report", <http://resourcecentre.savethechildren.se/library/child-marriage-nepal-research-report>

Sır, A., Kaya, İ., Kaya, M.C. ve Bez, Y. (2012), "Erken Yaş Evlilikleri: Diyarbakır Örneği", Kadına ve Çocuğa Yönelik Şiddet Sempozyumu bildirisi, Ankara, 27-28 Nisan 2012.

UNICEF and ICRW (2011), "Delaying Marriage for Girls in India: Formative Research to Design Interventions for Changing Norms", <http://www.icrw.org/files/publications/Delaying-Marriage-for-Girls-in-India-UNICEF-ICRW.pdf>

UNICEF Annual Report – Turkey (2014) http://www.unicef.org/about/annualreport/files/Turkey_Annual_Report_2014.pdf

UNICEF – The State of the World's Children 2016 <http://www.unicef.org/sowc2016/>

United States Agency for International Development (USAID) (2014), "Piloting L3M for child marriage: experience in monitoring results in equity systems in Bangladesh", <https://www.hfgproject.org/wp-content/uploads/2014/10/Piloting-L3M-for-Child-Marriage-Experience-in-Monitoring-Results-in-Equity-Systems-in-Bangladesh.pdf>

World Health Organization [WHO – Dünya Sağlık Örgütü] (2012), "Early marriages, adolescent and young pregnancies", http://apps.who.int/gb/ebwha/pdf_files/EB130/B130_12-en.pdf

Yavuz, S. ve Yüceşahin, M.M. (2012), Türkiye'de Hanehalkı Kompozisyonlarında Değişimler ve Bölgesel Farklılaşmalar, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 15 (1) 75-118.

Yıldız, N. ve Avcı, H. (2014) Erken Evliliklerin Toplumsal Meşruiyeti: Nitel bir çalışma, DITAM (Dicle Toplumsal Arastirmalar Merkezi) ve Diyarbakır Eczacılar Odası (2014), <http://ditam.org.tr/yazi.php?id=81>

Yüksel Kaptanoğlu, I. ve Ergöçmen, B. (2012), Çocuk Gelin Olmaya Giden Yol, *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 15(2).

Notlar

Notlar

Notlar

Notlar